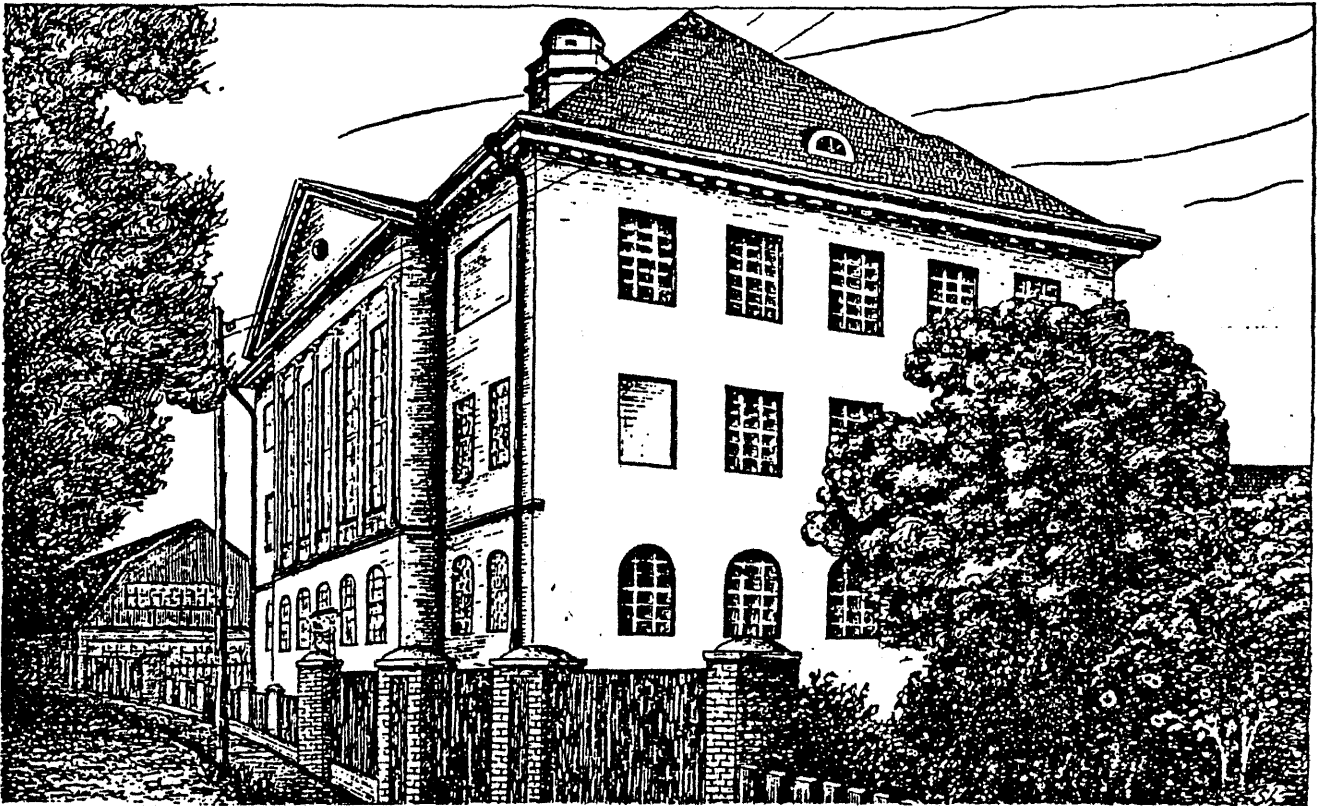

RONOR

2 - 3 / 1991

EESTIROOTSLASTE
KULTUURI
SELTS

SAMFUNDET FÖR
ESTLANDSSVENSK
KULTUR

Haapsalu Rootsi Gümnaasiumil oli õnn tasuta kasutada Läänemaa Ühisgümnaasiumi ruume kooli algusest 1931.a. sügisel kuni kevadpoolaastani 1941. Siis läks gümnaasiumihoone sõjaväe käsutusse.

Haapsalu gümnaasiumihoone arhitekt oli A. Perna ja maja võeti kasutusele sügisel 1927. Ehituse kaunis fassaad ja väikene kupliga katuseobservatoorium andsid silmapaistva lisa linnapildile.

Pilt ja tekst ajalehest KUSTBON 4/1951.

Svenska gymnasiet i Hapsal hade förmånen att kostnadsfritt nyttja det estniska läroverkets lokaler alltifrån skolans början hösten 1931 t.o.m. vårterminen 1941, varefter läroverksbyggnaden togs i anspråk för militärt ändamål.

Hapsalgymnasiets arkitekt var A.Perna och byggnaden togs i bruk höstterminen 1927. Med sin vackra fasad och sitt lilla kupolförsedda takobservatorium utgjorde gymnasiebyggnaden ett markant inslag i stadsbilden.

Bild och text ur KUSTBON 4/1951.

"Aia iga kolm aastat, koeral kolm aia iga, hobusel kolm koera iga, inimesel kolm hobuse iga". Nii ütleb vanasõna. Inimese eluikka mahub kolm põlve. Enamik meist on näinud oma vanavanemaid, vähesed vaarvanemaid, enamik vanu jõuab näha ära lapselapsed, vähesed elavad lapselapselasteni.

Varem oli nii: vanemad käisid tööl, lapsed kasvasid vanavanematega ja õppisid nendelt. Siis said lastest endist töörüüajad ja oma lapsed jätsid nad enda vanaks jäänud vanemate kasvatada. Lõpuks oldi ise vanad ja katusuti oma elu mälestused ja oskused edasi anda lapselastele. Oma lastel polnud enam aega, need käisid juba tööl.

Murelik oli inimeste elu, kelle lapsed võttis haigus või sõda. Neil polnud järehtulijaid. Veel murelikum oli vaeslaste elu. Neil polnud vanavanemaid, kellelt õppida, ega vanemaid, kelle hoolde jätta oma lapsed.

Loen vanu "Kustbone". Loen mälestusi Haapsalu Rootsi Gümnaasiumist. Aastal 1951 möödus 20 aastat avamisest, 1971 sai 40 aastat, 1981 sai 50 aastat. 1986 sai 50 aastat esimestest lõpetajatest. Mälestusi on õpilastelt ja õpetajatelt. Loen, ja tunnen, et midagi jääb puudu. Räägitakse küll kõigest - õpilaste ja õpetajate elust, linnarahvast, riigi hariduspoliitikast, kooli majandusajadest viimsete üksikasjadeni, aga ikka jääb midagi tühjaks. Kaua ei saa aru, mis puudub. Ja siis taipan - ei ole uusi põlvi peale tulemas. Jutt on kogu aeg sellest samast 10-12 aastast, aga uusi kooliaastakäike pole kõrval.

Aga minu mõtetes on! Ma loen, kuidas Rootsist tuli range õpetaja Thorsten Svensson, ja mulle tuleb silma ette vabatahtlikuna Noarootsi õpetajaks tulnud Manfred Stenberg. Ma loen, Sven Borängi mälestustest, kuidas õpilased tundusid talle eriti viisakad, ja mulle tuleb meelde sama jutt nüüdse Noarootsi Gümnaasiumi rootsi keele õpetaja Virve Kuula suust. Ma loen, kuidas Haapsalus õpilastemaja tehti ja kuidas nad seal elasid, ja ma mõtlen kohe Noarootsi gümnaasistide pansionaadile. Ma loen, kuidas Rootsi riik tookord kooli toetas, ja ma tahan öelda: nii on ka praegu! Nii rootslased kui soomerootslased toetavad kõigega Noarootsi gümnaasiumi.

Nii on üks katkenud lõng jälle kokku sõlmitud. Ühed vanemad on endale vanas eas lapse leidnud. Ja üks vaeslaps on leidnud enda vanavanemad. Ja täna Haapsalu Rootsi Gümnaasiumi 60. aastapäeva tähistades on meil põhjust lootusrikkalt tulevikku vaadata.

"RONOR" avaldab seekord väljavõtteid ajalehes "KUSTBON" ilmunud juttudest ja meenutustest Haapsalu Rootsi Gümnaasiumi kohta ning gümnaasiumi õpilasalmanahhidest "VÄRBRYTNING". Ja ma soovin, et kõigil lugejail oleks mõttes kõrval meie Noarootsi Gümnaasium. Eriti praegustel gümnaasistidel. Neil tuleb ju kord oma mälestused kirjutada.

Ain Sarv

Människans livslängd omfattar tre generationer. De flesta av oss har sett sina far- och morföräldrar, några få även deras föräldrar, de flesta av de gamla hinner se sina barnbarn, några få även sina barnbarnsbarn.

Förr gick det till så: föräldrarna arbetade och barnen växte upp hos far- och eller morföräldrar och lärde av dem. Då började de själva slita och släpa och deras föräldrar som blivit gamla fick ta hand om deras barn. Till slut blev de själva gamla och försökte då överlämna sitt livs minnen och färdigheter till sina barnbarn. Barnen hade inte tid, då de måste arbeta.

Livet var tungt för dem, vars barn hade dött av sjukdom eller krig, de hade inga efterkomman. Ännu tyngre var kanske de föräldrarlösas liv. De hade inga mor- eller farföräldrar av vilka de kunde lära sig saker och ting, eller föräldrar, till vilka de skulle kunna anförtro sina barn.

Jag läser gamla nummer av "Kustbon". Jag läser minnen om Svenska Gymnasiet i Hapsal. År 1951 hade 20 år förflutit sedan öppnandet, 1971 40 år, 1981 50 år. År 1986 var det 50 år sedan den första kullen avgångselever utexaminerades. Det finns minnen från elever och lärare. Jag läser och får en känsla av att det är någonting som fattas. Man talar visserligen om allting - om elevers och lärares liv, om stadsborna, statens utbildningspolitik, skolans ekonomi in i minsta detalj, men ändå finns det ett tomrum någonstans. Jag förstår först inte, vad som fattas, men plötsligt begriper jag - det finns inga nya generationer som tillkommer. Det handlar hela tiden om samma 10-12 år, men det finns inga nya elevkullar.

Men i mina tankar finns de ändå! Jag läser om hur den stränge läraren Thorsten Svensson kom från Sverige, och jag ser framför mig Manfred Stenberg som kom frivilligt till Nuckö för att undervisa där. Jag läser i Sven Borängs minnen om hur eleverna föreföll honom synnerligen artiga, och det påminner mig om vad jag hört den nuvarande svenskläraren i Nuckö gymnasium Virve Kuula berätta. Jag läser om hur man ordnade ett elevhem i Hapsal och hur de bodde där och jag kommer genast tänka på gymnasistpensionatet i Nuckö. Jag läser om hur den svenska staten dåförtiden stödde skolan och jag vill säga: så är det också i dag! Såväl rikssvenskar som finlands-svenskar stödjer på allt sätt Nuckö gymnasium.

På så vis har ett brustet band återknutits. Och ett föräldrarlost barn har återfunnit sina farföräldrar, och i dag när vi uppmärksammar 60-årsdagen av Svenska Gymnasiet i Hapsal har vi anledning att med förtröstan se mot framtiden.

I detta nummer av RONOR publicerar vi avsnitt ur berättelser och minnen om Svenska gymnasiet i Hapsal i KUSTBON och utdrag ur gymnasietts elevtidning "VÄRBRYTNING". Jag önskar att alla läsare har Nuckö Gymnasium i sina tankarna när de läser dessa stycken. Särskilt gäller detta våra nuvarande gymnasister. För en dag skall ju de också skriva sina minnen och memoarer.

20 AASTAT

Elmar Nyman

Kui 28. augustil kakskümmend aastat tagasi Haapsalus hulga väljapaistvate riigirootsi külaliste ja eesti haridustegelaste osavõtul rootsi gümnaasium avati, sai sellest üks oluline kuupäev eestirootslaste vaheldusrikkas ajaloos. Üks unistus oli täitunud. Eeltööd selleks olid olnud pikaajalised. Tegelikult oli rootsi gümnaasiumi asutamine seisnud Rootsia Haridusseltsi programmis kohe, kui see oma katkenud tegevust 1916.a. jätkas. Mitmed asjaolud olid selle teostegemist aga alati edasi lükanud. Eelkõige mängisid siin kaasa majanduslikud olud, aga peale selle tuli ära oodata, kuni kohustuslik kuueklassiline algkool käima saadakse. Gümnaasiumiküsimuse tõi varjusurmast välja vahelesegamine kõrvalt. Eestirootslaste sõber peakonsul Folke Bökman sekkus asjasse aastal 1929 kinkekirjaga, milles määrati rootsi gümnaasiumi ülalpidamiseks Eestis 5000 krooni igal õppeaastal 1931-36. Raske ruumide mure lahenes nii, et riik lubas tasuta kasutada eesti gümnaasiumi ruume Haapsalus. Rootslastele olid seejuures õppematerjalid tasuta. Paljud ülejäänud mured aitas lahendada "Riksföreningen" (* 1), eelkõige riigirootsi õpetajate värbamise ja sobivate õpikute hankimise.

Rootsi Gümnaasiumi ajalugu ei kujunenud pikaks, vaevalt kümme aastat iseseisvat kooli. Aastast 1940 kuni 1943. aasta kevadeni olid eesti gümnaasiumis rootsikeelsed paralleelklassid. Lihtsuse mõttes loetakse ka need aastad rootsi gümnaasiumi aja hulka. Ja kuigi kooli eluiga oli lühike, ei tohi tema tähtsust alahinnata. On kahtlemata huvitav nüüd, kakskümmend aastat pärast ajaloolist algust vaadata, kui paljud eestirootsi poisid ja tüdrukud meie oma gümnaasiumis õppisid ja kuidas nad on lahendanud oma probleemid Rootsis.

Anton Ükstist sai Rootsi Gümnaasiumi esimene rektor (* 2), ühine eesti gümnaasiumiga. Eestirootslased on sellele väljapaistvale koolimehele tema töö eest palju tänu võlgu. Tänu tema autoriteedile sai kool juba 1935.a. eksamiõiguse, mis on kooli lühikest olemasolu silmas pidades tähelepanuväärne juhtum. Eksamiõigus tähendas mitmest küljest palju nii juhtkonnale kui ka õpilastele.

Peaegu niisama ajalooline kui avamiskuupäev on 13. juuni aastal 1936, kui lõpetas Rootsi Gümnaasiumi esimene lend, viis tüdrukut ja kuus poissi. Jälle oli koolil rõõm tervitada väljapaistvaid külalisi Rootsist - krahv Folke Bernadotte, riigiantikvaar S. Curman, koolile annetanud

* 1 "Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet" (Välismaal Rootsluse Kaitsmise Ühing), praeguse "Riksföreningen Sverigekontakt" eelkäija

* 2 Kuigi eesti keeles on rektor kõrgkooli juhataja, kasutan ma siin ka Rootsi Gümnaasiumi juhataja ametikoha puhul nime-
tust rektor. Loodetavasti hakatakse meilgi kord gümnaasiumide juhatajaid jälle rektoriteks kutsuma (toimetaja).

20 ÅR

Av Elmar Nyman

När det svenska gymnasiet i Hapsal den 28 augusti för 20 år sedan invigdes i närvaro av framstående rikssvenska gäster och representanter för det estniska skolväsendet, inristades ett nytt datum i estlandssvenskarnas skiftande historia. En dröm hade förverkligats. Förarbetena hade varit omfattande. I själva verket hade inrättandet av ett svenskt läroverk stått på Svenska Odlingens Vänners program alltsedan föreningen startade sin avbrutna verksamhet år 1916. Många faktorer bidro till att frågans avgörande ideligen uppskötts. Främst spelade givetvis de ekonomiska omständigheterna in, men dessutom hade man att avvaka realiserandet av den obligatoriska sexklassiga folkskolan. "Gymnasiefrågan" kom slutligen ur sitt dödläge tack vare ingripande från en utomstående. Estlandssvenskarnas vän generalkonsul Folke Bökman förband sig genom ett donationsbrev år 1929 att för vart och ett av läsåren 1931-36 ställa ett belopp av 5.000 kronor till förfogande för upprätthållande av ett svenskt läroverk i Estland. Den besvärliga lokalfrågan löstes genom att estniska staten kostnadsfritt upplät lokaler i estniska läroverket i Hapsal. Svenskarna fingo dessutom kostnadsfritt nyttja all undervisningsmateriel därstädes. Många återstående svårigheter främst vad gällde rekryteringen av rikssvenska lärare och anskaffandet av lämpliga kursböcker löstes genom Riksföreningens förmedling.

Svenska gymnasiet historia blev ej lång, knappt ett decennium i sin självständiga form. Från 1940 till våren 1943 utgjorde de svenska klasserna ett slags parallellavdelningar till motsvarande klasser i det estniska läroverket. För enkelhets skull betraktas dock även dessa år under ockupation såsom ingående i svenska gymnasiet livstid. Även om läroverkets verksamhetsperiod sålunda var mycket kort, får dess betydelse ej underskattas. Det har sitt givna intresse att nu tjugo år efter den historiska invigningen undersöka hur många estlandssvenska flickor och pojkar som undervisats i vårt eget läroverk och hur de löst sina problem i Sverige.

Svenska gymnasiet fick i Anton Üksti sin första rektor, gemensam med det estniska läroverket. Estlandssvenskarna äro skyldiga denne framstående skolman mycken tack för hans insatser. Genom hans auktoritet tillerkändes det svenska läroverket examensrättigheter redan 1935, en i och för sig märklig händelse, om man tar hänsyn till den korta tid skolan existerat. Att skolan fick examensrätt betydde ur olika synpunkter mycket för dess ledning och elever.

Nästan lika historisk som invigningsdagen blev den 13 juni 1936, dagen då svenska gymnasiet utexaminerade sina första abiturienter, 5 flickor och 6 pojkar. Återigen hade skolan glädjen att få hälsa framstående gäster från Sverige, bl.a. greve Folke Bernadotte, riksantikvarie

peakonsul Folke Bökman, peakonsul Fagraeus jt. Külaliste ridu täiendas terve hulk Eesti võimude esindajaid ja loomulikult palju eestirootslasi. Esmakordselt Eestis laulsid üliõpilaste laulu "Sjung om studentens ..." eestirootsi üliõpilased, kes olid hariduse saanud oma emakeeles (* 3).

Sündmusest kirjutati ka Rootsi ajakirjanduses ja värsked üliõpilased olid tähelepanu keskpunktis. Eestirootsi alad olid seda päeva palju aastaid oodanud ja noortele pandi küllaltki suuri lootusi, kas õigusega või mitte.

1937.a. kevadel järgnes teine lend viie lõpetajaga (neli poissi ja üks tüdruk), nende hulgas üks riigirootslane, 1938 lõpetas seitse poissi, neist üks soomerootslane, siis läks aega aastani 1941, kui lõpetas järjekordne lend, üheksa poissi ja kaks tüdrukut. Vimane lend lõpetas 1943.a. kevadel, siis sai lõputunnistuse kümme tüdrukut ja seitse poissi.

Kui 1943.a. kevadel pärast kooliaasta lõppu jõudis kätte eestirootslaste äramineku aeg, oli paarkümmend õpilast gümnaasiumi kolmandas klassis, neil jäi lõpueksamiteni veel kaks aastat. Ka gümnaasiumi esimeses klassis oli paarkümmend õpilast. Kõik nad pidid oma koolitee katkestama, et võib-olla mitte kunagi enam saada võimalust selle jätkamiseks. Tänu Rootsi koolivõimude vastutulekkusele tunnistati aga Haapsalus äsjanimetatud kolmandasse klassi üle viidud õpilased rootsi reaaleksami sooritanuteks. Mõned neist jätkasid oma kooliteed Rootsis küpsuseksamiteni või mõne muu eksamini.

Arve kokku liites näeme, et aastail 1931-43 lõpetas Rootsi Gümnaasiumi Haapsalus 32 poissi ja 18 tüdrukut. Siia lisandub kümmekond Haapsalus realkoolieksamiga piirdunud ja need 1943.a. kolmanda klassi õpilased, kes Rootsis tunnistati reaaleksami sooritanuks.

(...)

Kõigeaastast astus Haapsalu gümnaasiumi umbes 150 eestirootsi tüdrukut ja poissi. Neist kolmandik jõudis küpsuseksamiteni ja veel viiendik reaalksamiteni. Ülejäänud pidid mitmesugustel asjaoludel oma õpingud katkestama.

Rootsi Gümnaasiumi tegevusele tagasi vaadates peab märkima, et mõned faktorid olid kooli kujunemises ja tegevuses eriti olulised. Et rootsikeelne gümnaasium üldse tegelikkuseks sai, tuleb lugeda nende juhtivate eestirootslaste teeneks, kes endale selgelt tunnistasid, et rootsi vähemus peab endale saama kõrgema kooli, et haritud noorte kaudu enamusrahvuse hulgas püsima jääda. Eestirootsi haridusmõtte juhtivaks hingeks oli lektor Hans Pöhl. Ise ta oma unistuse täitumist ei näinud. Peakonsul Folke Bökman lõi oma annetusega kooli tekkeks majandusliku eelduse ja "Riksföreningen", eriti aga selle osakond

S. Curman, donator generalkonsul Folke Bökman, generalkonsul Fagraeus m. fl. En hel rad representanter för de estniska myndigheterna och självfallet många estlandssvenskar fullständigade raden av gäster. För första gången sjöngs Sjung om studentens i Estland av estlandssvenska studenter, som undervisats på sitt eget modersmål. Händelsen uppmärksammades i rikssvensk press och de nyblivna studenterna ställdes i blickpunkten. Svenskbygden hade väntat på denna dag i långa år och nu ställde man med eller utan rätt ganska stora förhoppningar till de unga.

Våren 1937 följde så den andra kullen med 5 utexaminerade (4 pojkar, 1 flicka), däribland 1 rikssvensk, 1938 utexaminerades 7 (samtliga pojkar), varav 1 finlands-svensk och sedan dröjde det till 1941 med nästa studentklass, då 9 pojkar och 2 flickor avlade examen. Sista årskullen utexaminerades våren 1943 under mycket ogynnsamma arbetsförhållanden. Då fingo 10 flickor och 7 pojkar avgångsbetyg.

När uppbyggdets timma kom våren 1943 efter skolavslutningen, fanns ett 20-tal elever i gymnasiet tredje klass, som alltså hade 2 år kvar till examen, och likaså ett 20-tal elever i första klassen. Alla dessa måste avbryta sin skolgång för att sedan kanske aldrig få tillfälle att fullfölja den. Genom tillmötesgående från de rikssvenska skolmyndigheterna ha emellertid de elever, som uppflyttats från nyss nämnda klass 3 i Hapsal, tillerkänts svensk realexamenkompetens. Några av dessa klassers elever ha fortsatt sin skolgång här i Sverige fram till studentexamen eller annan examen.

Om vi summerar siffrorna för antalet från svenska gymnasiet i Hapsal utexaminerade se vi att sammanlagt 32 pojkar och 18 flickor avlade studentexamen under perioden 1931-43. Därtill kommer ett tiotal som avlade mellan-skolexamen i Hapsal (realexamen) och de från klass 3, 1943, som tillerkänts realskolekompetens i Sverige.

(...)

Allt som allt ha c:a 150 flickor och pojkar från svenskbygden i Estland påbörjat sina studier vid svenska läroverket i Hapsal. Av dessa ha ungefär en tredjedel avlagt studentexamen och ungefär en femtedel realexamen. Andra ha på grund av olika omständigheter tvingats avbryta sin utbildning.

Vid en tillbakablick på svenska gymnasiet verksamhet måste konstateras att några faktorer varit särskilt betydelsefulla för gymnasiet tillblivelse och dess verksamhet. Att ett svenskt läroverk i Estland blev verklighet får till stor del tillskrivas ledande estlandssvenskar, som klart insågo, att den svenska minoriteten måste få en egen högre skola för att via bildad ungdom kunna hävda sig bland majoritetsbefolkningen. Den ledande själen för den estlandssvenska bildningstanken var lektor Hans Pöhl. Han fick själv aldrig se sin dröm förverkligad. Generalkonsul Folke Bökman gav genom sin donation den direkta materiella förutsättningen till gymnasiet bildande och Riksföreningen för svensketens bevarande i utlandet, i synnerhet dess Stockholmsavdelning, har alltid med största

* 3 1920-34 järgnes Eestis 6-klassilisele algkoolile 5-klassiline kaheastmeline (2+3) keskkool, ülemaste oli diferentseeritud. 1934. aastast järgnes algkoolile 3-klassiline reaalkool ja 3-klassiline gümnaasium. Gümnaasiumi lõpueksamid andsid üliõpilase staatuse, millega sai ülikooli astuda. Küpsuseksami korraldamise õigus tuli igal koolil eraldi taotleda, see oligi see eksamiõigus, millest eespool juttu.

Stockholmis jälgis ja toetas alati eestirootslaste hariduspüüdlusi. Kõik gümnaasiumiõpetajad, nii riigirootslased, eestlased kui ka eestirootslased, andsid oma püsiva väärtusega panuse, mis kaugelt ületas õppeplaanides ettenähtu. Nii Rootsi kui Eesti võimud pakkusid koolile oma tuge.

Sõda ja okupatsioon ei säästnud Rootsi Gümnaasiumi õpetajaid ega õpilasi sugugi. Mõne kohta on kindlalt teada, et nad on langenud, teiste saatus on teadmata. Saatus on ometigi tahtnud, et suurem osa pääses ja enamik endise Rootsi Gümnaasiumi õpilastest elab nüüd Rootsis, peamiselt Stockholmis ja selle eeslinnades. Rootsi Gümnaasiumi õpilased on nüüd Rootsi riigile ja organisatsioonidele nende tehtud kulutused teatud määral tagasi maksnud, andes oma teadmised ja tööjõu rootsi ühiskonna teenistusse.

KUSTBON 4/1951.

Majanduslikud eeldused gümnaasiumi asutamiseks lõi peakonsul Folke Bökmani annetus. Annetaja enda sõnade kohaselt oli selleks tõuke andnud noor uurija dr. K.A.Hjort ühel õhtusöögil Göteborgis koos sõpradega "Riksföreningenist". Bökman kõneles muuhulgas: "Sel ajal kui Hjort jutustas teie elust, teie ustavatest püüdlustest ja teie lootustest, istusime me kõik vaikselt ja nagu imesime iga sõna ta huultelt. Sel hetkel sündis mõte eestirootsi gümnaasiumist. Meie hulgas polnud kedagi, kes oleks kahelnud vajaduses luua see nii kiiresti kui võimalik. Kindel veendumus selles juurdis meis kõigis kohe." Vaatamata sellele heldele annetusele poleks gümnaasiumist siiski asja saanud, kui juurde poleks tulnud teised toetajad - Rootsi riik ja Riksföreningen. Erakordselt väärtuslik oli ka asjaolu, et kool võis asuda eestikeelse riikliku gümnaasiumi suursugustesse ruumidesse ja et kooli hakkas algusest peale kindlalt juhtima rektor Anton Üksti.

Elmar Nymani artiklist "Eestirootslaste gümnaasiumi küsimus",
KUSTBON 3/1971.

intresse järgitud ja befrämjat de estlandssvenska bildningssträvandena. Gymnasiets lärare, såväl rikssvenska som estniska och estlandssvenska, ha gjort en insats av bestående värde och gett långt utöver det som fordrades enligt undervisningsplanen. Svenska och estniska myndigheter gävo skolan sitt stöd.

Krig och ockupation skonade ej heller svenska läroverkets lärare och elever. Om några vet man med visshet att de stupat, andras öden äro obekanta. Ödet har dock velat att huvudparten skulle räddas och de allra flesta av f.d. svenska gymnasiets elever äro numera bosatta i Sverige, huvudsakligen i Stockholm med förorter. I viss mån ha svenska gymnasiets elever nu återbetalat en del av de utgifter som den svenska staten och rikssvenska sammanlutningar haft för deras gamla skola genom att ställa sin utbildning och sin arbetskraft till det svenska samhällets disposition.

Ur KUSTBON 4/1951.

Den materiella förutsättningen för gymnasiets inrättande skapades genom generalkonsul Folke Bökman's donation. Enligt donator hade en ung forskare, Dr K.A.Hjort, gett uppslaget till donationen vid en middag i Göteborg hos gemensamma vänner som tillhörde Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet. Bökman säger bl.a.: "Medan han (Hjort) berättade om Edert liv, Eder trofasta strävan och Edra förhoppningar, sutto vi andra tysta och liksom sögo orden från hans läppar. I den stunden var det tanken på det Estlandssvenska gymnasiet föddes. - Det fanns inte en i sällskapet ibland oss, som inte kände att denna skola helt enkelt måste bli till och det så snart någonsin möjligt. Övertygelsen härom slog med en gång fast rot inom oss alla." Trots den frikostiga donationen skulle gymnasiet dock inte ha kunnat bestå om inte andra bidragsgivare trätt till - Riksföreningen och Svenska staten. Av utomordentligt stort värde för det svenska gymnasiet var också att skolan kunde inhysas i det estniska statsgymnasiets förmåliga lokaler och att skolan från början fick en fast ledning under rektor Anton Üksti.

Ur Den estlandssvenska läroverksfrågan av Elmar Nyman,
KUSTBON 3/1971.

ESIMENE ÕPPEAASTA HAAPSALU ROOTSI GÜMNAASIUMIS

Sven Danell

See ei olnud just kerge ülesanne, mis rootsikeelse gümnaasiumi rektoril ja õpetajatel esimesel õppeaastal ees seisis. Riigirootslastel tuli sobitada end eesti õppekavadega ja leida õpikut, mis nendega mingil määral kokku läksid, rootsi koolide kombed tuli sobitada eesti olude ja seadustega. Mõnes aines pidi esimesel poolaastal töötama täiesti ilma õpikuteta. Sellistes oludes võib kergesti ligi hiilida rahutuse ja ebakindluse vaim, mis töö ühtlast käiku häirib. Et nii ei läinud, on teatud määral tänu vanale Skara gümnaasiumile, mis on tuntud oma ammuste tugevate traditsioonidega. See oli nimelt just see vana kool, kes saatis siia oma loodusteaduste ja humanitaarala ülemõpetajad. Ja annetaja poolt nimetatud kooli pedagoogiline usaldusmees polnud keegi muu kui Skara gümnaasiumi vana rektor, hilisem postiameti peadirektor Julius Juhlin.

Rektor Üksti oli see, kes rajas koolitöö välised raamid. Ma tahan juhus kasutades selle lehe veergudel osutada, millise olulise panuse rektor Üksti vaikselt ja märkamatuult kooli heaks andis. Tema oli see vahemees, kui riigirootsi soovid ja eesti paragrahvid vastuollu läksid. Et ta truult oma ametis vastu suutis pidada ning väsimatu kannatlikkuse ja siira sõprusega rootslaste vastu koolile kõige paremat püüdis, on talle auks ja koolile kasuks.

Mis puudutab töö sisemist külge, siis siin oli suurim vastutus ülemõpetajal. Au sellele, kes seda väärrib. Thorsten Svenssoni näol sai gümnaasium mehe, keda ta vajas. Vajas ta just iseloomu. Mitte keegi, kes seda väheldast tagasihoidlikku meest nägi, ei oleks võinud arvata, et too oli äsja juhatanud ohtlikemat geoloogiaekspeditsiooni Teravmägedele, mille korraldas Uppsala ülikooli geoloogia-instituut. Svenssonit peeti selliseks inimeseks, kelle puhul surma lähedus vaid tugevdab närve ja annab maailmavaatele uue ulatuse ja sügavuse. Lobisemine talle ei sobinud. Ta oli napsõnaline, kohusetruu tööinimene. Pedagoogina oli ta Skara päevist harjunud põlgama igasugust lipitsemist õpetajate ees. Põhjalikkus, asjalikkus ja äraostmatu väga täpne õiglustunne olid tema tugevad küljed.

Allakirjutanu hoolitses muu seas rootsi keele eest. Sellest sai õige laiaulatuslik õppeaine. Et rootsi ajaloole mingeid eritunde ette nähtud ei olnud, pidime lugemistekstid valima nii, et rootsi ajaloo tähtsamad isikud käsitletud said. Ma ei unusta iial esimest tundi, kui me lugesime "Fänrik Ståli". Eestirootslastel oli loomulik poeesiatunnetus ja Runebergi värsid panid kogu klassi innustuma. Järgmisel vahetunnil koridoris korda pidades kuulsin ma rootsi

DET FÖRSTA LÄS- ÅRET VID SVENSKA GYMNASIET I HAPSAL

av Sven Danell

Det var ingen odelat lätt uppgift, som förelåg svenska gymnasiet rektor och lärare under första läsåret. Rikssvenskama hade att sätta sig in i de estniska kursplanerna samt finna ut läroböcker, som någorlunda anslöto sig till dessa, och svenska skoltraditioner skulle lämpas efter landets lagar och förhållanden. I några ämnen fick man arbeta alldeles utan lärobok under första terminen. Under sådana förhållanden vill det lätt insmyga sig en anda av löslighet och oro, som skadar arbetets lunga gång. Att det inte blev så, därför kan man på sätt och vis tacka det gamla Skaragymnasiet, känt sedan gammalt för sina fasta traditioner. Det var nämligen egendomligt nog denna gamla lärdomsskola, som fick skänka gymnasiet både dess naturvetenskapliga och dess humanistiske huvudlärare. Och den av Donator utsedde pedagogiske förtroendemannen var ingen mindre än den gamle Skararektorn, sedermera postgeneralen Julius Juhlin.

Rektor Üksti blev den, som skapade den yttre ramen för skolans arbete. Jag vill begagna tillfället att i denna tidnings spalter få påpeka vilket betydande arbete, som rektor Üksti, i tysthet och utan att mycket synas, nedlagt till skolans fromma. Han var den, som fick sitta emellan, när rikssvenska önskemål och estniska paragrafer kommo i kollision. Att han trofast höll ut på sin post och med oförtrutet tålmod och en uppriktig vänskap för den svenska nationen sökte skolans bästa, länder honom till heder och gymnasiet till välfärd.

Då det gäller arbetes innersida, har givetvis huvudläraren största ansvaret. Äras den, som äras bör. I Thorsten Svensson fick gymnasiet den man, som det behövde. Det behövde nämligen en karaktär. Ingen, som såg den lille tillbakadragne mannen, kunde i förstone tänka sig, att han för kort tid sedan lett den farligaste av de geologiska expeditioner till Spetsbergen, som utsänts av Uppsala universitets geologiska institution. Svensson tycktes höra till den sortens folk, hos vilka närheten till döden endast stärker nerverna och giver livsåskådningen ny spännvidd och djup. Svammel låg inte för honom. Han var en fåordig, samvetsgrann arbetsmänniska. Som pedagog hade han från Skara med sig en ingrodd motvilja mot all slags inställsamhet gent emot läraren. Grundlighet, saklighet och en omutlig minutiös rättvisa voro hans starka sidor.

Undertecknad hade bl. a. svenskan om hand. Den blev ett rätt vidlyftigt ämne. Eftersom inga särskilda timmar voro anslagna för svensk historia, måste vi välja innan-

klassi ukse ees tugevat lärmi. See tundus tulevat ühe väikese vormsi poisi suust, kes õhetavail palgeil ja säravail silmil deklameeris "Wilhelm von Schwerini".

Muidu täitis ju ka rootsi keele tunde kuiv igapäevane leib. Muidugi ei kuulunud sellese lahtrisse Lindwalli lauseanalüüs, mis minu enda kooliajast seisab meeles kui igavuse kehatust. Seda armastasid Haapsalu gümnasistid tõesti väga. Kui vahel õpilastelt küsisin, kuidas tunni järelejäänud juppi kasutada, hüüti alati vaimustusega: "Lauseanalüüs!" Aga grammatika, kirjandid ja õigekiri olid rasked ja vaevalised osad, täis komistuskive. Teatavasti on õigekirjutus eestirootslase jaoks mitmel puhul lihtsam kui rootsi õpilasele. Tal pole tarvis reegleid, kas j-häälik kirjutada gj-, lj- või dj-, sest oma murdes on ta harjunud nii g, l kui d kõnealustes sõnades välja hääldama. Sama on sje-häälikuga sõnades "skära" ja "skjorta" jne. Aga murre põhjustab talle ka raskusi, eriti kirjandite kirjutamisel. Selle asemel, et kirjutada "jag fick lov att gå" (mul lubati minna), ütleb eestirootslane "jag slapp gå" (ma pääsesin minema), ja kui küsida "när kom du från staden" (millal sa linnast tulid), siis ütleb ta sulle kellaaja, millal ta linnast tulema hakkas. Ta laseb akna lahti ja teeb ukse kinni. Nagu öeldud, oli komistuskive palju.

Värvilaikudeks koolielu hallis argipäevas olid peod. Kõigel, mis omal alal on esmakordne, on oma võlu. Hästi laabunud esimene pidu oma tohutu rambipalavikuga jääb kõige kauemaks meelde. Eestirootsi rahvarõivais hoogne rahvatantsurühm proua Bleesi oskuslikul juhtimisel, lavastus, kus mamma Elfssoni leivalabidast lotendavate kõrvadega Gustav Vasa oli allakirjutanu laiaservalises vaimulikukübaras, seejärel Karl XII, kellel olid jalas Posti-Hansu meresaapad ja peas seesama kübar, mis nüüd oli kolmnurkseks kokku murtud, röömsad ja nukrad rootsi rahvalaulud - kogumulje oli unustamatu.

Ka rootsikeelsed jumalateenistused Haapsalus elasid üle uuestisünni. Dirigent Kreek harjutas aegsasti õpilastega rootsikeelset missat ja laulmisele tulevaid koraale. Gümnasistide osalemine meelitas kirikusse rohkem inimesi kui varem. Kunagi rohkem kui kaheksa aasta eest peeti siin ju rootsikeelseid jumalateenistusi igal pühapäeval. Vaimustav oli kuulda noori helisevaid hääli laulmas Bjuråkeri käsikirja "Kyriet", mis viimati võis Haapsalu linnakirikus kõlada Põhjasõja aegu.

Jah, küll aeg läheb! Tolle aasta väikesed algajad on nüüd üliõpilased. Neile on need read tegelikult mõeldud. Kui maailma lähemad mõistatused on lahendatud ja maailmavaade välja kujunenud - mõelge siis vahel esimesele õppeaastale Haapsalus!

läsningstexterna så, att de viktigaste personligheterna i svenska historien blevo behandlade. Aldrig glömmar jag den första timmen, vi läste "Fänrik Stål". Aibofolket har ett naturligt sinne för poesi, och Runebergs vers försatte klassen i eld och lågor. Som korridorvakt nästa rast fick jag höra ett väldigt oväsen utanför den svenska klassen. Det visade sig härröra från en liten ormsöpojke, som med brinnande kinder och glänsande ögon deklamerade "Wilhelm von Schwerin".

Annars vankades ju även under svensktimmarna mest torrt vardagsbröd. Dit hörde visserligen inte Lindwalls satsanalys, som för mig själv från min skoltid står såsom inkarnationen av tråkighet. Den älskade Hapsalgymnasisterna högt och rent. Om man någon gång frågade eleverna, hur de önskade använda en överbliven stump av en timme, så ropades alltid med en hänförelse: "Satsanalys!" Men språklära, uppsatsskrivning och rättstavning voro svåra och tungplöjda stycken, rikt försedda med stötstenar. Visserligen har estlandssvensken det på många vis lättare med rättstavningen än sin kamrat i Sverige. Han behöver inte reglerna om j-ljudets teckning med gj-, lj- och dj- ty han är från sin dialekt van vid att uttala både g, l och d i orden ifråga. På samma sätt med sje-ljudet i "skära" och "skjorta" o.s.v. Men dialekten vållar honom också svarigheter, i synnerhet vid uppsatsskrivningen. I stället för "jag fick lov att gå" säger estlandssvensken: "jag slapp gå", och om man frågar: "när kom du från staden", så svarar han med att angiva det klockslag, då han anträdde resan från staden. Han släpper fönstret löst och gör dörren fast. Som sagt, stötstenarna voro många.

Färgklickar i skolarbetets grå vardag voro festerna. Allt, som är det första i sitt slag, har en särskild charm. Den första festen med sin enorma rampfeber och sitt lyckade förlopp stannar bäst i minnet. Ett klämmigt folkdanslag i estlandssvenska folkdräkter under Fru Blees skickliga ledning, tablån med Gustav Vasa i undertecknads bredskyggiga "teologhatt" och mor Elfssons brödspade verkligt kraftfullt dansande om öronen, och sedan Carl den tolfte, iförd Post-Hans sjöstövlar och samma hatt, nu omvikt till trekantig, svenska folkvisor med glädje och vemodsstämning - ja helhetsintrycket var oförglömligt.

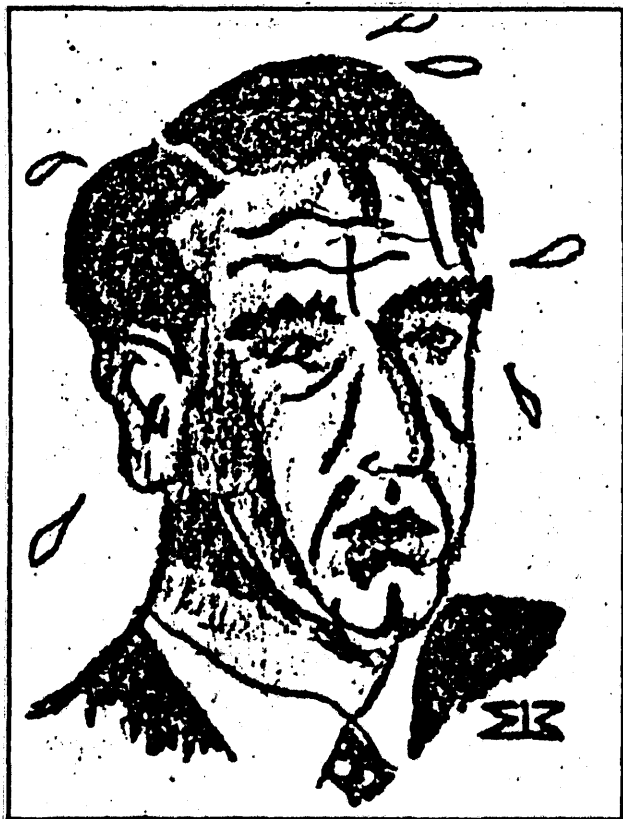
De svenska gudstjänsterna i Hapsal upplevde nu också en renässans. Dir. Kreek inövade i god tid med eleverna svenska mässan och de koraler, som skulle sjungas. Gymnasisternas medverkan lockade mer folk än förr till kyrkan. En gång för mer än tvåhundra år sedan hölls ju här söndagligen svensk gudstjänst. Underligt var det att höra unga, friska röster uppstamma Bjuråkershandskriftens underbara "Kyrie", som senast väl förtonat i Hapsals stadskyrka under stora Ofredens dagar.

Ja, nog har tiden ridit! Nybörjarpluttarna det året äro nu studenter. Åt dem äro egentligen dessa rader menade. När världsgåtan är i det närmaste löst och livsåskådningen ett avslutat helt - tänk då någon gång på det första läsåret i Hapsal!

ÜKS ÕPETAJA TULEB HAAPSALLU

Sven Boräng

Ühel 1934.a. juulipäeval saabus mu suvevaiksesse puhkuserahusse kiri, mis mu elu segamini pööras. See oli Riksföreningeni kirjalangil ja algas nii: "Käesolevaga pöördun ma Teie poole küsimuses, kas Teil oleks soov vastu võtta õpetajakoht Eestis Haapsalu Rootsi Gümnaasiumis." See oli põnev. Mida teadsin ma sel hetkel Eestist. Tõele au andes mitte just palju. Ma teadsin ta ligikaudset asupaika kaardil, kolme suurema linna nime ja seda, et ta oli kord mänginud teatud osa Rootsi ajaloos. Ja eestirootslased? Pakrilastest olin ma lugenud, ja aeg-ajalt võis raadiost kuulda: "Ruhnlastele! Kogunemine Domesnäsil ... !" Teadmisanuga, mille olemasolust mul seni aimugi polnud, viskusin ma kõikvõimalike teatmeteoste ja geograafia- raamatute kallale ja imesin neist välja vähimagi teadmiste- piisa selle ida pool asuva ahvatleva maa kohta. Kahtlused, mis puudutasid minu litsensiaadiõpingute katkestamist ja vikaariumetüt Enköpingis, millest ma pidin nüüd ära tütlema, kõik need heideti kõrvale.

EN LÄRARE KOMMER TILL HAPSAL

av Sven Boräng

En julidag 1934 damp ett brev ned i min sommarstilla semestertillvaro, ett brev, som satte mitt inre i svallning. Det var skrivet på Riksföreningens papper och inleddes på följande sätt: "Jag tillåter mig härmed till Eder rikta en förfrågan, huruvida Ni skulle vara villig att antaga en befattning såsom lärare vid Svenska Gymnasiet i Hapsal, Estland." Det lät spännande. Vad visste jag i det ögonblicket om Estland? I sanning inte mycket. Dess ungefärliga plats på kartan var mig bekant, jag kände till namnet på de tre största städerna och erinrade mig, att landet spelat en viss roll i Sveriges historia. Och estlands-svenskarna? Rågöfolket hade jag läst om, och alltemellanåt hörde man i radio "Till Runöborna! Möt vid Domesnäs - -!" Med en hitintills aldrig anad kunskapsörst kastade jag mig över alla tillgängliga uppslagsverk och geografiböcker och sög åt mig varje liten droppe vetande om det lockande landet i öster. Alla betänkligheter, då det gällde att avbryta mina licentiatstudier och att säga återbud till ett vikariat i Enköping, vräktes överbord.

Förberedelserna för avfärden lämnar vi därhän. En dag i senare hälften av augusti gick min vän Harald och jag ombord på Kalevipoeg, och efter ett dygns uppehåll i Tallinn befann vi oss på tåget mellan huvudstaden och Hapsal. Här fick jag den första egentliga känningen av mina kommande uppgifter i det att skolans chef, rektor Üksti var med tåget. Harald presenterade. Det första intrycket: den korrekte, en smula tillknäppte ämbetsmannen. Harald hade året innan bott hos den tyske pastorn von Zur-Mühlen, och här inhystes också jag tills vidare. Sent skall jag glömma den språkliga skärseld jag genomled den

Magister Boräng

(mölema gümnaasiumiklassi klassijuhataja) opereerib tavaliselt elektrolüütillise lahustumisvõime ja loogiliste ringidega. Higistama ajas selle lehe parandamine (muidu on tal vähearenenud higistamisorgan).

Karikatuur koolialmanahhist "Värbrytning" 1937

Magister Boräng

(klassföreståndare för gymnasiets båda klasser) opererar i vanliga fall med elektrolytiskt lösningsstryck och logiska cirklar. Svettades med denna tidnings korrektur (har annars skrällt utbildade transpirationsorgan).

Karikatyren ur elevtidning "Värbrytning" 1937

Sõiduettevalmistused jätan ma siin ära. Ühel päeval augusti teisel poolel astusin ma koos sõbra Haraldiga "Kalevipoja" pardale ja pärast ühepäevast peatust Tallinnas leidsime end rongis, mis käis pealinna ja Haapsalu vahet. Seal sain ma esimest korda lähemalt kuulda oma tulevast ülesannetest, kuna koolijuhataja Üksti oli ka rongis. Harald esitles meid. Esimene mulje: korrektne, veidi kinnine ametnik. Harald oli aasta eest elanud saksa pastori von Zur-Mühleni juures ja sinna asusin esialgu ka mina. Kaua seisab mul meeles see keeleline puhastustuli, mille ma esimesel õhtul läbisin. Ruumika "pastoraadi" igast otsast voolas perekond söögisaali, kus minu tühine isik viibis, ja viisaka peremehe suust kõlas otsustavalt: "noch eine Tochter", sellal kui tema musikaalsed käed kõnekalt vehkisid ja kitsehabe joonistas õhku nähtamatuid kaari. Heasoovlikkuse laine voolas üle võõramaalase, kes end mehiselt kaitses nappide meenutustega kooliaegsest saksa keelest.

Rektor Üksti mainis hiljem, et ta ei näe just meeledli, et me elame sakslaste juures. Tema soovitusel kolisime üle proua Bleesi juurde.

Esimene Rootsi Gümnaasiumi õpilane, keda ma kohtasin, oli üks Vormsi poiss. Muidugi on noorte hulgas mitmesuguseid iseloomu ja omapärasid, mis kõik oleks lähemat kirjeldamist väärt, aga tookordne pilt sellest poisist on sööbinud mu mällu ja hakanud teatud moel esindama neid kõiki. Temas oli mingi kindlus ja lihtsus, alates jämedast villasest ülikonnast kuni pilguni sinisest ja siirast silmapaarist. Temas oli kõik ehtne. "Õpilased näivad olevat väga kenad," seisab ühes kirjas, mille ma neil päevil kirjutasin. Samas kirjas jätkub: "Kool on erakordselt puhas ja hiilgav, nii puhas, et õpilased peavad käima võimlemiskingades või pehme tallaga sandaalides. Kuna jõudsin õpilaste rõivasteni, siis võin öelda, et kõik tüdrukud kannavad ühtmoodi tumesiniseid kleite valge krae ja musta põllega, koolivormi niisiis, mis minu meelest on praktiline, mugav ja demokraatlik viis." Ühes teises kirjas seisab: "Suures osas võib öelda, et nii rootsi kui eesti noored on siin silmatorkavalt viisakad. Kooli seinte vahel teevad tüdrukud sulle stiilseima õukonnaniksu. Tänaval asendab seda alandlikku tervitust lihtne sõbralik noogutus." Eesti kolleegidest kõneleb kiri nii: "Meie läbikäimine nendega piirdub seni sellega, et me igal hommikul surume sõnatult üksteise kätt. Nii pidulikult käib see." Nõnda oli see päris algul. Selle järgi, kuidas keeleraskused vähenesid, muutus läbikäimine elavamaks. Ma näen enda ees kogu seda pikka rivi: veidi flegmaatiline füüsikaõpetaja, kellele meeldis demonstreerida aparatide välimust, mitte aga nende kasutamist; tunduvalt elavam loodusteaduste õpetaja oma alalise paberossiga, oma järeleaimamatu käheda naeru ja iseloomuliku "nits'evol!"-ga; veider näitlejakalduvustega joonistusõpetaja, kes oma nalju esitas maailma tõsiseima näoga; eesti nime ja (tema enda väitel) saksa näoga "Fräulein", kes hommikuse tervitustseremoonia ajal iialgi ei astunud kellelegi vastu, vaid laskis kõigil sinna tulla, kus ta parajasti seisima juhtus. Ja palju-palju teisi, keda ma kõiki siin iseloomustada ei jõua.

(...)

första kvällen. Från alla håll i det rymliga "Pastoratet" strömmade familjen mot matsalen, där min ringhet befann sig, och från den artige värdens mun ljöd ett ständigt "noch eine Tochter", medan hans musikaliska händer gjorde väl-taliga gester och bockskägget ristade osynliga cirkelbågar i luften. En flodvåg av - jag höll nästan på att säga kompakt - välvilja sköljde över främlingen, som värjde sig manligen fast med ringa framgång med en yrvaken skoltyska.

Rektor Üksti antydde senare, att han helst såg, att vi inte bodde hos tyskar, och på hans rekommendation flyttade vi över till fru Blees.

En av de första eleverna vid Svenska Gymnasiet jag träffade samman med var en ormsöpojke. Visst fanns det bland ungdomarna där många olika karaktärer och krumelurer, som var för sig gott kunde förtjäna en närmare beskrivning, men bilden av den här grabben just vid det här tillfället har etsat sig in i mitt minne och blivit på något sätt representativ för hela skaran. Det var något tryggt och flärdlöst över honom alltifrån vadmalen i kostymen till blicken ur ett par klarblå, trohjärtade ögon. Äkta var allt igenom. "Eleverna verkar att vara mycket hyggliga", står det i ett brev, som jag skrev i de dagarna. Samma brev säger vidare: "Skolan är utomordentligt fin och präktig, så fin t.o.m. att eleverna inomhus måste gå omkring i gymnastiskor eller ett slags sandaler med mjuk sula. Eftersom jag kom in på kapitlet om elevernas klädedräkt, kan jag tala om, att alla flickorna går ungefär likadant klädda i mörkblå klänningar med vita kragar och svarta förkläden, ett slags uniform alltså, ett i mitt tycke praktiskt, trevligt och demokratiskt mod." I ett annat brev heter det: "I stort sett kan man säga, att såväl de svenska som de estniska ungdomarna är påfallande artiga. Flickorna sjunker ihop till den allra stiligaste hovnigning för en innanför skolans väggar. Denna ödmjuka hälsning bryter bjärt av mot den kamratliga nicken ute på gatan." Om de estniska kollegerna berättar breven: "Vårt umgänge med dem har hittills inskränkt sig till att vi ljudlöst trycker varandras händer varje morgon, så högtidligt går det nämligen till." Det var alldeles i början det. Allteftersom språksvårigheterna minskades, blev umgänget livligare. Jag ser för mig hela den långa raden: den en aning flegmatiska fysikläraren, som hellre såg, att man demonstrerade apparaternas utseende än deras användning; den åtskilligt livligare biologen med sin eviga papyross, sitt oefterhärmliga, hessa skrott och sitt karakteristiska "nitsjevo!"; den putslustige teckningsläraren-skådespelaren som framsade sina roligheter med världens allvarligaste min; "Fräulein" med det estniska namnet men det tyska ansiktet (enligt hennes eget påstå-ende), hon som aldrig gick någon till mötes vid den dagliga hälsningsceremonien utan lät sig uppsökas på den punkt, där hon för tillfället befann sig. Och många, många andra, som jag inte här kan närmare karakterisera.

(...)

En stor del av min fritid använde jag till att plöja igenom allt som fanns av litteratur om Estland och estlands-svenskarna samt till språkstudier. I det dubbla syftet att

Suur osa mu vabast ajast kulus keeleõpingutele ja kogu selle kirjanduse läbitöötamisele, mis leidis Eesti ja eestirootslaste kohta. Et toetada õpilaste huvi oma rahva ja kodupaiga vastu ja samal ajal ennast selle tundmises harida, eelistasin ma neile anda selliseid kirjanditeemasid, nagu "Kombed ja tavad Noarootsis", "Vormsirootslaste minevikust", "Eestirootslaste murretest" jne. Eesti kolleegid jälgisid huviga meie edusamme eesti keele õppimisel ning aitasid meelsasti nõu ja jõuga. Ei läinud kaua aega, kui seda vähest õpitut tuli kasutama hakata, et eesti õppeplaan ja rektori korraldusi rootsi poolele ümber jutustada. Tol ajal ei võinud ma hingestki aimata, et kord tumečas tulevikus tuleb mul seda keelt Rootsis kasutada.

Aja jooksul muutus rektor Üksti meie vastu üha südamelikumaks ja hakkas ka isiklikku huvi tundma koolitöö ja eestirootslaste vastu. Sellele aitas oluliselt kaasa asjaolu, et riigirootsi poolelt hakati suures osas arvestama tema arvamust kooli puudutavais küsimustes. Paljud asjad usaldas ta otsustamiseks rootsi õpetajatele, mis tegi töö iseseisvumaks ja vastutusrikkamaks, aga seeläbi ka innustavaks.

(...) Eestis oli silmatorkav, millist kaalu anti koolides sellele, et õpilased teeksid oma töid hoolsalt ja puhtalt, niisiis töö vormilisele küljele, mis meie rootsi koolides on üldse liiga hooletusse jäetud. Iga klassi auks oli panna seinale ilusaima käekirjaga tunniplaan ja stiilselt kaunistada klassipäeviku ümbrispaber. Aga ma usun, et ka keskmiselt oli eestlaste ja eestirootslaste käekiri ilusam kui riigirootslastel.

Tänu läbikäimisele õpilastega ka vabal ajal oli tunne koolis täiesti eriline. Heal meelel läheb mõte meie rootsi kooli pidudele, kus me kõik püüdsime üksteist parimal viisil lõbustada. Ajaviide polnud aga kunagi selline, nagu üks noormees kartis, kui ta koos kaaslastega esimesest gümnaasiumklassist kutsuti jõulupuule ühe õpetaja juurde.

"Kas lähed täna?", küsis ta pärast kooli ühelt teiselt poisilt.

"Jah, muidugi!"

"Vaata ette, küllap näed, et ta hakkab meid pinnima, niipea kui me sinna läheme."

Mõlemad tulid ometi.

Veidi optimistlikum oli ettepanek meelelahutuseks, mis tuli ühel viimaseist poolaasta tundidest, kui kursus oli läbi võetud ja nii õpetaja kui õpilased tundsid vajadust pinget veidi maha võtta.

"Teeme midagi lõbusat!" öeldi.

"Näiteks mida?"

"Loeme kõvasti ette seda rohelist raamatut!"

See oli nimelt minu hinneteraamat.

Huvitav, kas tüdrukud tookordsest kolmandast veel mäletavad, kuidas nad püüdsid vahel küllalt ühetaolisse koolitöösse vaheldust tuua nii, et peitsid end seinakappi. Kahjuks sai kapiust väljast küll sulgeda, mitte aga seestpoolt avada.

Lisaks koolitööle ja kõigele, mis nii või teisiti sellega kaasas käis, oli veel midagi muud, mis elule Haapsalus erilise võlu andis. Need olid huvitavad inimesed, kes täiesti

stimulera elevernas intresse för det egna folket och den egna bygden och att därigenom själv lära mig något i dessa stycken utdelade jag med förkärlek sådana ämnen till uppsatser och föredrag som "Seder och bruk på Nuckö", "Ur ormsösvenskarnas förflutna", "Om estlandssvenska dialekter" o.s.v. Våra framsteg i estniska språket noterades med intresse av de estniska kollegerna, som gärna stod till tjänst med råd och dåd. Det dröjde inte länge, förrän det lilla man lärt kom till praktisk nytta, både när det gällde att översätta de estniska undervisningsplanerna och rektorns skrivelser till Sverige. Aldrig kunde jag då ana, att jag en gång i en mörk framtid skulle få användning för det språket här hemma i Sverige.

Rektor Üksti blev vad tiden led allt hjärtligare mot oss och även mera personligt intresserad av skolan och estlandssvenskarna. Till det förhållandet bidrog inte minst, att man från rikssvenskt håll i största utsträckning började ta hänsyn till vad han tyckte och tänkte i frågor, som rörde skolan. I mångt och mycket överlät han sina befogenheter på de svenska lärarna, vilket gjorde arbetet på samma gång mera självständigt och mera ansvarsfyllt men därigenom också mera stimulerande.

(...) Påfallande var, vilken vikt man i Estlands skolor lade vid att eleverna utförde sina arbeten prydligt och ordentligt, således vid den rent formella sidan av arbetet, något som nog alltför mycket försummas i våra svenska skolor. Varje klass satte sin ära i att ha den vackrast textade timplanen på väggen och den stiligaste teckningen på klassbokens omslag. Men så tror jag också att handstilen hos ester och estlandssvenskar i genomsnitt var betydligt snyggare än hos oss rikssvenskar.

Umgänget med eleverna även på fritiden gjorde, att man kände sig ett med skolan på ett alldeles särskilt sätt. Tanken dröjer gärna vid våra svenska skolfester, där vi alla försökte roa varandra efter bästa förmåga. Underhållningen var väl aldrig av den art, som en ung man befarade, när han tillsammans med sina kamrater i ettan blivit inbjuden på julgransplundring till en av magistrarna.

- Ska' du gå i kväll? frågade han efter skolans slut en annan pojke.

- Ja, det är klart.

- Akta dig för det, du ska' få se att han börjar förhåra oss, när vi väl kommit dit.

Bägge hjältarna kom.

Lite mera optimistiskt var det förslag till förströelse, som framkom under en av terminens sista lektioner, då kursen var genomgången och både lärare och elever kände ett behov av att släppa av på effektiviteten en smula.

- Vi gör nånting roligt, föreslogs det.

- Vad då till exempel.

- Högläsning ur den gröna boken!

Det var min betygsbok det.

Jag undrar, om flickorna i dåvarande 3:an ännu kommer ihåg sitt försök att skapa omväxling i det stundom nog så enformiga skolarbetet genom att såsom lektionsförberedelse krypta in i ett väggfast skåp. Otursamt nog kunde skåpdörren läsas utifrån men ej öppnas inifrån.

ootamatult esile võisid kerkida: mitmekülgne norra ajakirjanik, kelle kogu pagas koosnes kapsapeasuurusest kompsust, kuid kes varsti pidas pulmi tõelise krahvinnaga; sümpaatne taani tohter ja vähemusrahvuste asjatundja; talupoeglikult meeldiv rootsi kirikuõpetaja, kes oli hariduse saanud Ameerikas ja seal ka suurema osa elanud, mistõttu tema nooruse kodune lääne-götalandi murrak oli esialgsel kujul konserveerunud ja nüüd eluõhtul välja lõi. Ja kõik need Haapsalu päriselanikud, nimetamata või unustamata kedagi.

Käeulatuses selle kirjutuslaua juurest, mille taga ma neid ridu kirjutan, seisab raamat, mida ma oma riulil kõige kõrgemalt hindan. See on eesti kangelasepos "Kalevipoeg" väga ilusas väljaandes. Ometi pole kõite ilu ega raamatu haruldus need, milles on selle raamatu suurim väärtus. Suurepäraseim on, et tema tiitellehel seisavad kõigi Rootsi Gümnaasiumi 1938.a. kevadpoolaasta õpilaste ning kõigi rootsi ja eesti õpetajate allkirjad. Ja krooniks kõigele on seal mõlema kooli templid. Ma ei unusta iial, mida ma tundsin, kui ma täieliku üllatusena sain selle raamatu kingiks kooli lõpul, kui koos abikaasaga Eestist lahkusime. Ma ei ole sentimentaalne seda meenutades, aga tol hetkel tundsin mõlemad, kuidas see kiskus kõiki neid niite, midapidi olime töö ja ümbrusega seal kokku kasvanud. Sellest on nüüd varsti kümme aastat. Aeg on mitmes suhtes kiiresti läinud. Aga mis minusse puutub, siis on need halvad aastad mulle vähemalt ühe rõõmu pakkunud: ma olen isiklikult või kirja teel kontakti saanud mitmete endiste õpilaste ja teiste tolleaegsete sõpradega ning koos oleme elustanud mälestusi neist mõnest aastast, mis kuuluvad helgeimate hulka minu elus.

Utom arbetet i skolan och allt som mer eller mindre hängde ihop med detta var det någonting annat, som skänkte livet i Hapsal en speciell tjusning, och det var alla de intressanta människor som helt oväntat kunde dyka upp: den mångkunnige norske journalisten, vars hela bagage utgjordes av ett knyete, stort som ett kålhuvud men som kort därefter firade bröllop med en riktig grevinna; den sympatiske danske läkaren och specialisten på minoritetsfrågor; den rustikt charmfulle svenske prästen, som erhållit sin utbildning i Amerika och där framlevt en stor del av sitt liv, varigenom hans ungdoms och hembygds västgötmål hos honom konserverats i originalupplaga in i ålders höst för att nu ta några ur högen. Och så alla de hapsalensiska originalen, ingen nämnd och ingen glömd.

På en armslängds avstånd från skrivbordet, där jag sitter och plitar ihop dessa rader, står en bok, som jag skattar högst av min bokhyllas böcker. Det är ett exemplar av det estniska hjälteepoet Kalevipoeg i mycket vackert utförande. Det är emellertid varken i bandets skönhet eller i bokens sällsynthet som dess främsta värde ligger. Det finaste med den boken är, att på dess försättsblad står de egenhändiga namnteckningarna av Svenska Gymnasiets samtliga elever vårterminen 1938 liksom av alla svenska och estniska lärare. Som prickken över iet kommer bägge skolornas stämplor. Aldrig skall jag glömma, hur det kändes, när jag fullkomligt överrumplad fick den boken som gåva vid skolavslutningen, den våren min hustru och jag lämnade Estland. Jag skall inte bli känslsam vid minnet, men i den stunden kände vi båda, hur det stramade och drog i alla de fina rottrådar, med vilka vi hunnit växa oss fast i arbetet och miljön därute. Det är nu snart tio år sedan dess. Tiden har ridit hastigt i mer än ett avseende. De onda åren har för mitt vidkommande fört med sig åtminstone ett glädjeämne: jag har kommit i kontakt - personlig eller genom brev - med flera av mina gamla elever och andra vänner från den tiden och med fått uppliva hägkomster från några år, som hör till de ljusaste i mitt liv.

KUSTBON 5/1947.

Ur KUSTBON 5/1947.

Sven ja Britta Boräng 1938

Foto: E.Neidre, Haapsalu
Lembit Üksti fotokogust

Sven och Britta Boräng 1938

Foto: E.Neidre, Hapsal
Ur Lembit Ükstis samling

MÄLESTUSI HAAPSALUST JA EESTIST

Herbert Adolfsson

Kui ma 1936.a. sügisel Eestisse tulín, teadsin ma sellest maast väga vähe ja eestirootslastest veel vähem. Rootsi koolides õpiti ju küll Eestimaa, aga ainult seoses Rootsi suurriigi ajastuga, eestirootslastele oli pühendatud vaid paar rida geograafiaõpikus. (...) Ometi olid 1920-ndatel aastatel sidemed Rootsi ja vaba Eesti vahel üsna elavad. Peapiiskop Söderblom külastas Vormsi juba aastal 1922 ja kuningas Gustav V Tallinna 1929. Need ja teised ametlikud visiidid Rootsist aitasid suurel määral kaasa teadmiste kasvule Eestist ja eestirootslaste haridustööst. Minu jaoks aga oli kõik uus ja põnev, kui ma võtsin vastu pakumise tulla õpetajaks rootsi gümnaasiumi. Mul oli varem olnud võimalik palju reisida Euroopas, viibida aasta Itaalias ja Kreekas ning nüüd tahtsin ma meeeldi tundma õppida Euroopa seda põhjaosa.

Esimisest aastast Haapsalus mul eriti palju mälestusi pole. Minu jaoks kujunes see töörohkeimaks aastaks. Õpetajana ei olnud mul vilumust ega kogemusi ja õpetada tuli aineid, mis ei kuulunud otseselt minu erialale. Elkkõige nõudis palju aega rohkete kirjatööde parandamine. Nii

MINNEN FRÅN HAPSAL OCH ESTLAND

av Herbert Adolfsson

När jag kom till Estland hösten 1936, visste jag mycket litet om landet och än mindre om estlandssvenskarna. I rikssvenska skolor läste vi ju om Estland men bara i samband med det svenska stormaktsväldet, och estlandssvenskarna fick bara ett par rader i geografiboken. (...) Ändå hade förbindelserna mellan Sverige och det fria Estland varit ganska livliga under 20-talet. Ärkebiskop Söderblom besökte Ormsö redan 1922, och konung Gustav V Reval 1929. Dessa och andra officiella rikssvenska besök bidrog i hög grad till ökad kunskap om Estland och det estlandssvenska bildningsarbetet. Men för mig var allt nytt och spännande, när jag tackade ja till erbjudandet att komma till svenska gymnasiet som lärare. Jag hade åren innan haft förmånen att resa mycket i Europa och ett år vistats i Italien och Grekland och ville gärna lära känna denna nordliga del av Europa.

Från det första året i Hapsal har jag inte så många minnen. För mig blev det ett av mina arbetsammaste år som lärare. Jag var rutinerad och erfaren som lärare och fick undervisa i ämnen som ej direkt ingick i min examen, och framför allt krävde de många skrivlagen mycken tid. Det gjorde att all min tid gick åt till lektionsförberedelser. Men jag blev nog och över nog kompenserad av det intresse och den iver som eleverna lade ned på skolarbetet. De upplevde starkt, att det var en förmån för dem att få studera. Det rädde ingen betygshets och inga disciplinproblem, något som numera ofta kan fördystra en lärares tillvaro. Och jag har alltid varit tacksam för att jag fick göra mina första lärospån som lärare under så ideala förhållanden. Men många gånger tänkte ja nog i mitt stilla sinne, att de estlandssvenska ungdomarna varit mer betjänta av en äldre och mer erfaren lärare.

Magister Adolfsson

(ligi kahe meetri pikkune) on pandud meid piinama "barbarite grammatikareeglitega". Oskab hästi šoti stiilis kõrgushüpet.

Karikatuur koolialmanahhist "Vårbrytning" 1937

Magister Adolfsson

(mäter nära 2 m i längd) har till uppgift att hålla oss på sträckbänken med "barbariska folks grammatiska regler". Fin på skotskt hopp.

Karikatyren ur elektivtidning "Vårbrytning" 1937

juhtus, et kogu mu aeg kulus tundideks valmistumisele. Aga ma olin rahul ja rikkalikuks tasuks oli mulle huvi ja ind, millega õpilased oma koolitööd tegid. Nad tunnetasid sügavalt, et võimalus õppida oli nende jaoks suur eelis. Ei olnud mingit hinnetejahtu ega distsipliinimuresid, mis nüüdisajal sageli õpetaja elu tumestavad. Olen alati olnud tänulik, et võisin oma esimesed sammud õpetajana teha nii ideaalsetes oludes. Aga küllalt sageli mõtlesin ma omaette, et need eestirootsi õpilased oleksid väärinud vanemat ja suuremate kogemustega õpetajat.

Oleksin küll soovinud, et mul oleks algul olnud enam aega lähemaks ja otseks tutvuseks eestirootsi aladega, see-eest vahendasid seda mulle nüüd mu kolleegid Hjalmar Pöhl ja Sven Boräng, aga mitte vähem Sven Danell ja hiljem Alexander Berggren. Õppisin ju ka varsti tundma enamikku eestirootsi koolide õpetajaist ja algusest peale imetlesin sügavalt nende õhinat ja suurt panust mitmesuguses kultuuritöös, mida sageli tuli teha väga rasketes oludes.

(...)

Rootsi ja eesti õpilaste suhted olid gümnaasiumis väga head. Vanematel rootsi õpilastel, kes ju eesti keelt vabalt valdasid, oli palju sõpru eesti kaasõpilaste seas. Ka rootsi ja eesti õpetajate omavahelised suhted olid parimad. Ma ei õppinud kunagi eesti keelt kõnelema, vaid keskendusin sellele, et rahuldavalt suuta lugeda ajalehte. Ei mõelnud ma ju jääda kauemaks kui kõige enam paariks aastaks. Üks eestirootsi üliõpilane pidi varsti samal erialal lõpetama ja mind asendama. Seetõttu suhtlesin ma eesti õpetajatega saksa keeles, mida nad küll kõik valdasid, aga sugugi alati meelsasti ei kõnelnud. Baltisakslastest polnud neil ju eriti häid mälestusi. Rektor Üksti kõneles head rootsi keelt, mille ta oli omandanud Soomes. Eesti kolleegidest meenub mulle eriti Kooskora, kellega koos ma eksameid vastu võtsin. Tema kinnise ja kareda välispinna all peitus tõeline aumees, aga rootsi õpilased kartsid teda veidi, eriti need, kes polnud eesti keeles kindlad. Mäletan, et suhted meie vahel muutusid oluliselt südamlikumaks siis, kui üks rootsi õpilastest tema ilusa tütre austajaks hakkas.

(...)

Klassijuhatajana oli mul kohustus õpilaste kostikortereid külastada. Enamik neist elas ju kostilistena. Vaid mõned vähesed olid pärit Haapsalust. Õpilased üürisid toa ja korteriperenaine soojendas või valmistas neile süüa, milleks olid toiduained kodust kaasa pandud. Tavaliselt elati mitmekesi toas, sageli üsna algelistes tingimustes. See oli üks kooliskäimise viise, olnud kaua tavaline ka Rootsis, ainsa võimalusena maalt pärit noortele. Olud sarnanesid muuseas paljuski nendega, mida Samuel Ödman kirjeldab oma tuntud "Mälestustes" ühest gümnaasiumist minu kodupaigas Smålandis 18. sajandi lõpul. Nädalavahtuseks võisid peaaegu kõik eestirootsi õpilased koju sõita, sest enamasti polnud vahemaad suured, ehkki teeolud võisid talvel olla rasked. Seega said õpilased Haapsalus väga odavalt hakkama ja ma ei usu, et ükski õpihulmine eestirootslane oleks pidanud gümnaasiumist majanduslikel põhjustel loobuma. Algusest peale töötas ka rootsi internaat, kus kaugemalt pärit õpilased võisid elada ja kus

Jag hade nog önskat, att jag från början haft mera tid på mig att få närmare och mera direkt kontakt med svenskbygden, men den fick jag nu i stället förmedlad av mina kolleger på skolan: Hjalmar Pöhl och Sven Boräng samt ej minst Sven Danell och senare Alexander Berggren. Jag lärde ju också snart känna de flesta av de estlandssvenska lärarna ute i svenskbygden och hyste från allra första början den djupaste beundran för deras nit och deras insatser på olika kulturella områden, ofta under mycket svåra förhållanden.

(...)

Förhållandet mellan de svenska och de estniska eleverna på gymnasiet var mycket gott. De äldre svenska eleverna, som ju fullt behärskade estniska, knöt många vänskapsband med sina estniska kamrater. Även förhållandet mellan de svenska och estniska lärarna var det bästa. Jag lärde mig aldrig att tala estniska utan inriktade mig endast på att hjälpligt kunna läsa en tidning. Det var ju inte meningen, att jag skulle stanna mer än högst ett par år. En estlandssvensk student med samma ämnen som jag skulle snart vara färdig med sin examen och efterträda mig. Därför fick jag umgås med mina estniska kolleger på tyska, som de samtliga behärskade men ej alltid gärna ville tala, man hade ju inte tyskbalterna i särskilt gott minne. Rektor Üksti talade god svenska som han lärt sig i Finland. Av mina estniska kolleger minns jag särskilt Kooskora, som var min medbedömare vid examina. Under den tillknäppta och sträva ytan dolde sig en verklig hedersman, men de svenska eleverna var lite rädda för honom, särskilt de som ej var så säkra i estniskan. Jag minns, att förhållandet oss emellan blev betydligt hjärtligare sedan (en av) de svenska eleverna börjat uppvakta hans sköna dotter.

(...)

Som klassföreståndare hade jag bl.a. till uppgift att besöka eleverna på deras inackorderingsrum. De flesta bodde ju inackorderade. Endast några få var från själva Hapsal. Eleverna hyrde ett rum, och inackorderingsvärdinnan värmdde eller lagade deras mat, till vilken de medfört råvarorna hermifrån. I regel delade flera samma rum, många gånger under mycket primitiva förhållanden. Det var ett sätt att möjliggöra skolgången; under långliga tider hade det varit vanligt även i Sverige och varit det enda möjliga för ungdomar från landsbygden. Det påminde förresten mycket om det som Samuel Ödman skildrar i sina berömda "Hågkomster" från ett gymnasium i min småländska hembygd i slutet av 1700-talet. Under veckoslutet kunde nästan alla estlandssvenska elever fara hem, då det ju i regel ej var lång väg, även om förbindelserna vintertid kunde vara besvärliga. Eleverna kunde alltså bo i Hapsal för en mycket billig penning, och jag tror inte att några studieintresserade estlandssvenska ungdomar behövde dra sig för att gå på gymnasiet av ekonomiska skäl. Ett svenskt elevhem inrättades redan från början, där de långväga eleverna kunde bo och där flera kunde inta åtminstone ett mål om dagen. Jag minns inte exakt vad en sådan inackordering kostade, men även om jag kunde ange siffran skulle ni sena tiders barn inte tro mig, så billigt var det. Levnadskostnaderna i Estland var väl knappast en fjärdedel av motsvarande i Sverige.

paljud said vähemalt kord päevas süüa. Ma ei mäleta täpselt, mis selline majutus maksis, aga isegi kui see number mulle meenuks, ei suudaks te praeguse aja lastena seda uskuda, nii odav oli see. Elukallidus Eestis oli vaevalt neljandik sellest, mis tookord Rootsisis.

Haapsalu Rootsi Gümnaasiumit võib kahes asjas pidada rootsi hilisemate kooliolude eelkäijaks: need olid naturaalistipendiumid ja tasuta õpikud, vähemalt rootsikeelseis aineis. Naturaalistipendium koosnes söögist ja internaadikohast. Lisaks olid meil rahastipendiumid, algul 5, 10 või 15 krooni kuus, tagasihoidlik summa, aga otsustava väärtusega õpilasele, kes pidi kaaluma õpin-gute katkestamist.

Meil oli nimetamisväärne kooliraamatukogu, mille pärast meid paljud riigirootsi koolid oleksid võinud kadestada. Tänu annetustele Rootsist kasvas see vähehaaval ligi 7000 raamatuni, mida ka usinalt loeti.

Nõnda nagu laul sidus kõiki eestirootslasi, hakkas seda üha enam tegema ka sport. (...) Võistlustel eesti ja rootsi gümnaasiumite vahel jäid rootsi poisid-tüdrukud võitjaks ja maakonnavõistlustel tulid rootslased esimeseks kolmel aastal järjest 1938-40. Leidus mitmeid lootustandvaid talente, kes kindlasti oleksid ka rahvusvaheliselt kaugele jõudnud, kui vaid olud oleksid olnud normaalsed. (...)

Rootsi noored said hästi hakkama ka vaimse elu aladel. Koolis anti aeg-ajalt välja õpilastele "Värbrytning". Kui nüüd pika aja tagant selle numbri lugeda, hämmastab kaastööde kõrge tase. Kooli juures oli kodulooring "Aibo", mille tegevusse kuulus ka rahvatants ja amatöörateater, millel oli mitmesuguseid avalikke esinemisi. Juba gümnaasiumi esimesest aastast peale tähistati kombekohaselt Luciapäeva. Luciapeole olid alati kutsutud ka eesti õpilased ja nad hindasid väga seda nende jaoks veidi eksootilist meelelahutust. Selletaolised ettevõtmised ja teenitud lugupidamine tähendasid palju õpilaste enesetundele ja meie, õpetajad, olime väga rõõmsad, et meie õpilased said nii hästi hakkama suhetes eesti kaaslastega ja me olime uhked nende saavutuste üle, milleks meil muide alati põhjust oli.

Kirjatööde ja eriti kirjandite parandamine on ju õpetaja igapäevane ja igav ülesanne. Aga ükskord parandasin ma kirjandeid tõelise rõõmuga. See juhtus 1938.a. kevadel. Seoses koolireformiga korraldati üleminekul progümnaasiumist gümnaasiumi üleriigilised katsed, kuhu kuulus ka emakeelne kirjand. Ainsaks teemaks oli "Minu elulugu". Katse oli väga tähtis, kaalul oli edasine kooliskäik. Heike tähtsus pani arvatavasti õpilased ennast erilisel kokku võtma. Igatahes olid need kõik pikad, hästi kirjutatud ja sisutihedad kirjandid. Mul tuli vaevalt midagi parandada, nii head olid need. Rektorige, kes võis neid eesti õpilaste kirjanditega võrrelda, avaldasid rootslaste tööd väga tugevat muljet. Need kirjandid andsid peale selle selge pildi oludest, milles noored olid erinevail eestirootsi aladel üles kasvanud. Üheskoos moodustasid nad kultuuriajaloolise ülevaate kogu Eestirootsist ja eelkõige andsid nad ehk pildi sellest, mida eestirootsi noored 1930-dail aastail tundsid ja mõtlesid. Kui need tööd peaks alles olema, tuleks neid hoolega säilitada SOV arhiivis. See on helgeim mälestus kogu mu õpetaja-ajast.

(...)

Svenska gymnasiet i Hapsal kan på två områden betraktas som föregångare inom svenskt skolväsen: dels hade vi naturastipendier dels fria läroböcker, åtminstone i de svenska ämnena. Naturastipendierna bestod av mat och rum på elevhemmet. Dessutom hade vi kontantstipendier på från början 5, 10 eller 15 kronor i månaden, blygsamma belopp men för en elev månger avgörande, om han skulle fortsätta sin skolgång eller ej.

Vi hade ett mycket förnämligt skolbibliotek, som många riskssvenska skolor kunde ha avundats oss. Tack vare gåvor från Sverige kom det så småningom att omfatta närmare 7.000 band, och det utnyttjades också mycket flitigt.

Liksom sången var ett enande band mellan estlandssvenskarna kom idrotten att bli det allt mer och mer. (...) I tävlingar mellan de svenska och estniska gymnasierna utgick de svenska pojkar och flickorna som segrare, och läntävlingarna vann svenskarna tre år rad 1938-40. Det fanns många lovande förmågor som säkerligen skulle gått långt även internationellt, om förhållandena fått bli normala. (...)

Den svenska ungdomen kunde också väl hävda sig på det andliga området. Vid skolan utgavs då och då en elevtidning, "Värbrytning". När man så här långt efteråt läser igenom några nummer, frapperas man av den höga klassen på bidragen. Vid gymnasiet fanns en hembygdsförening, "Aibo", där man bl.a. ägnade sig åt folkdans och amatörteater med åtskilliga offentliga framträdanden. Redan från gymnasiets första år firades Lucia på sedvanligt sätt. Till Luciafesterna var alltid de estniska eleverna inbjudna och de uppskattade mycket denna för dem något exotiska underhållning. Dyliga aktiviteter och den uppskattning de rönte betydde mycket för elevernas självkänsla och vi lärare glädde oss mycket åt, att våra elever så väl kunde hävda sig gentemot de estniska kamraterna och vi var mycket stolta över deras prestationer, vilket vi för resten alltid hade anledning att vara.

Att rätta skrivingar (och särskilt uppsatser) hör ju till en lärares vardagliga och tråkiga uppgifter. Men ett skrivlag har jag rättat med verklig glädje. Det var våren 1938. I samband med en ny skolreform skulle centrala prov för hela landet med bl.a. en uppsats på modersmålet anordnas vid övergången från progymnasiet till gymnasiet. Enda ämnet löd: "Min biografi." Provet var mycket betydelsefullt, den fortsatta skolgången stod på spel. Stundens allvar kanske kom eleverna att skärpa sig extra. Alltnog, det blev långa, välskrivna och innehållsrika uppsatser över lag. Jag behövde knappast rätta någonting, så bra var de. Rektor som kunde jämföra med de estniska elevernas uppsatser var mycket imponerad över svenskarnas prestationer. Dessa uppsatser gav dessutom en klar bild av de förhållanden, under vilka ungdomarna växt upp i olika trakter av Svenskbygden. Sammantagna gav de en kulturhistorisk exposé över hela Svenskbygden och kanske framför allt en inblick i hur estlandssvensk ungdom kände och tänkte på 30-talet, och om de finns kvar, skulle de väl försvara en plats i S.O.V.:s arkiv. Detta är ett av mina ljusaste minnen från hela min tid som lärare.

(...)

15. detsembril (1939) pidin jõuluvahetajaks Rootsi sõitma. Rong väljus Haapsalust hommikul väga vara. Just enne ärasõitu ilmus perroonile kogu viimane klass. Ma olin väga üllatunud, sest olime juba hüvasti jätnud, aga muidugi olin ma väga rõõmus ja veel rõõmsamaks sain ma siis, kui mulle kingiti album, kus olid sees õpilaste fotod kõrvuti osavalt joonistatud karikatuuridega, mille autor oli nende suure kunstiaandega klassikaaslane - vist ilusaim ja armsaim kingitus, mille ma kunagi olen saanud. See oli saatuslik hetk. Üle meie mürisesid Vene lennukid, et minna pommitama Helsingit, ja me mõtlesime sellele, kas me veel kunagi üksteist näeme. See läks meil küll korda, aga alles pärast mitmeid aastaid, kui ma oma suureks rõõmuks kohtasin jälle enamikku oma õpilasi ja teisi sõpru neist mõnest õnnelikust noorusaastast Haapsalus. Kõiki ei ole enam meie hulgas, aga ma hoian neid oma helgetes ja tänulikes mälestustes.

(...)

KUSTBON 3/1971

Den 15 december (1939) skulle jag åka över till Sverige på jullov. Tåget skulle gå mycket tidigt på morgonen från Hapsal. Strax före avgången uppenbarade sig hela högsta klassen på perrongen. Jag blev mycket överraskad, för vi hade redan sagt adjö, men jag blev naturligtvis mycket glad och ännu gladare blev jag, när de överräckte ett album med sina fotografier och jämsides med dem karikatyrer av dem, mycket skickligt gjorda av en stor konstnärlig talang i klassen - den kanske vackraste och käraste present jag någonsin fått. Det var en ödesmättad stund. Över oss dånade ryska flygplan på väg att bomba Helsingfors, och vi undrade nog om vi någonsin skulle få återse varandra. Det fick vi nu dessbättre men först efter några år, då jag till min stora glädje åter fick träffa de flesta av mina elever och andra vänner från några lyckliga ungdomsår i Hapsal. Några finns ej längre i vår krets, men jag bevarar dem i ljus och tacksamt minne.

(...)

Ur KUSTBON 3/1971

Foto Lembit Üksti kogust
Ur Lembit Ükstis samling

Läänemaa Ühisgümnaasiumi õppenõukogu 1936/37.

Esireas vasakult: leitnant Oskar Uluots (riigikaitseõpetus), Ellen Särm (inglise k.), kooliarst dr. J.Seimar, rektor Anton Üksti (matemaatika, kosmograafia, kodanikuõpetus), Aurelie Üksti (eesti k. ja kirjandus), Olga Arumaa (võimlemine), Karl Karus (joonistamine ja joonestamine).

Tagareas vasakult: Cyrillus Kreek (muusikaõpetus), Erich Proffen (saksa k.), Leonid Jüris (füüsika ja matemaatika), Aleksandra Kask (inglise k.), Kusta Kooskora (ajalugu), Herman Sirk (eesti k. ja kirjandus), Nikolai Nelik (bioloogia ja geograafia), kooliarst dr. M.Pung, Herbert Roosimägi (võimlemine).

Enamik neist õpetajatest (v.a. Jüris, Kask ja Sirk) on lühemat või pikemat aega õpetanud ka Rootsi Gümnaasiumis.

Lärarkollegiet för estniska gymnasiet i Hapsal 1936/37.

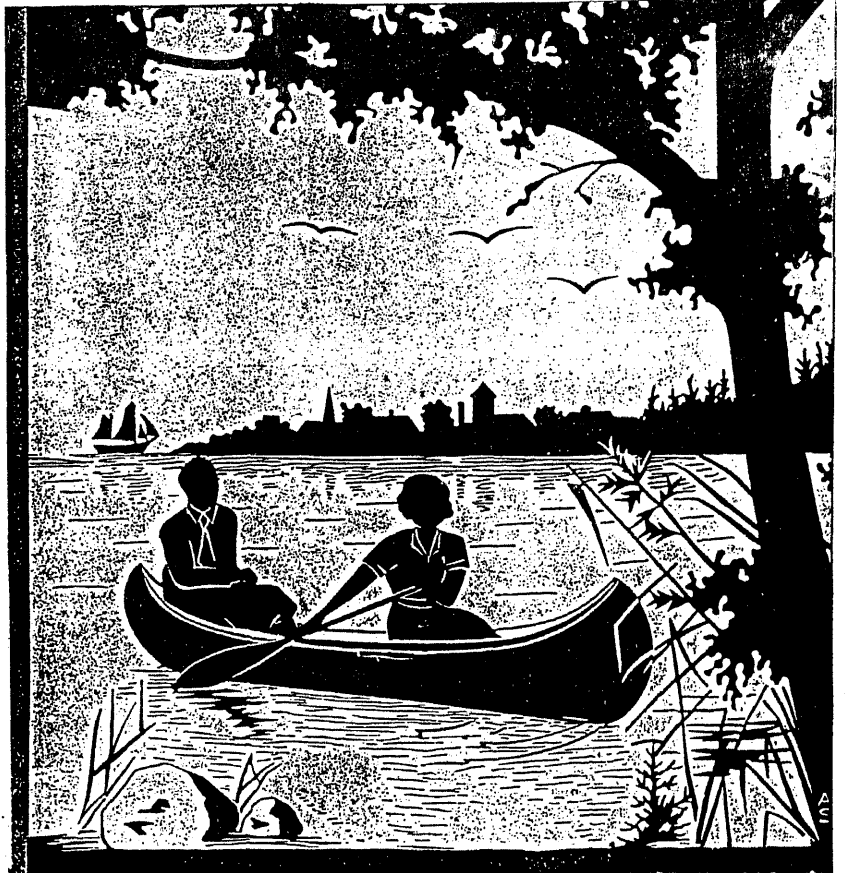
Första rad fr.v.: löjtnant Oskar Uluots (hemvärnslära), Ellen Särm (engelska), skolläkare dr. J.Seimar, rektor Anton Üksti (matematik, kosmologi, medborgarkunskap), Aurelie Üksti (estniska), Olga Arumaa (gymnastik), Karl Karus (ritning).

Andra rad fr.v.: Cyrillus Kreek (musiklära), Erich Proffen (tyska), Leonid Jüris (fysik, matematik), Aleksandra Kask (engelska), Kusta Kooskora (historia), Herman Sirk (estniska), Nikolai Nelik (biologi, geografi), skolläkare dr. M.Pung, Herbert Roosimägi (gymnastik).

Nästan alla av dem (förutom Jüris, Kask och Sirk) har varit lärarna också vid Svenska Gymnasiet för längre eller kortare tid.

Haapsalu Rootsi Gümnaasiumi
õpilasalmanahhi
esinumbri kaanepilt
aastast 1937, mille autor on
abiturient Anders Stenholm.

Omslagsbilden till första numret av
Svenska Gymnasiet i Hapsals
elevtidning
gjort av abiturient Anders Stenholm.

VÅRBRYTNING

utgiven av Svenska Gymnasiet i Haapsalu

VÅRBRYTNING

Edvin Lagman

*Ur rostiga former vrider
sig versen på papperet ut.
Med rim och med rytmer den strider,
förrådet vill alltjämt ta slut.*

*Ur vardagens gråa dimma
den söker förgäves gå fri.
- Och där bakom rutornas imma
den kämpar i tyst raseri.*

*Ack, tröstlöst är dock att vandra
med hjärta och känslor i band
och bliga slött på varandra,
ej känna, ej älska ett grand!*

*Gån fria ur fångelset, drömmar!
Och kärlek, lev och förbliv
och blomstra, där ungdomsblod strömmar,
åt slumrande känslor giv liv!*

*I drömmande skymningsstunder
oss locken till ljust svärmeri,
I, grönskande, dunkla lunder
och vindarnas värmelodi!*

Ur "Vårbrytning" 1937

VEEL KORD HAAPSALU ROOTSI GÜMNAASIUMIST

Manfred Westerblom

Olen Manfred Westerblom, üles kasvasin Pürksis. Oma isa Gustaviga rääkisin ma noarootsi keelt ja ema Juliaga eesti keelt. Minu aastakäik, 1917 sündinud, oli esimene, kes käis läbi kuueaastase rootsi algkooli, mis Noarootsis sisse viidi aastast 1929. Minu aastakäigul oli veel üks võrratu eelis - me saime kohe peale algkooli astuda äsjaavatud Rootsi Eragümnaasiumi Haapsalus. See juhtus kaunil ja põneval sügispäeval, täpsemalt 28.augustil 1931.a.

Nüüd oleme siis siin, selles väikeses 4000 elanikuga provintsilinnas Haapsalus. Siin kasvatatakse meid järgmised viis aastat ja vormitakse meist "Head rootslased ja noore Eesti Vabariigi ustavad ja truud kodanikud".

Selle noobli deviisi olid SG (= Svenska Gymnasiet - Rootsi Eragümnaasiumi populaarne lühend) asutajad seadnud koolile, mis just nüüd alustas maakonnagümnaasiumi ilusa maja veel ilusamas ja aukartust äratavas aulast.

See deviis ei avaldanud meile mingisugust muljet. "Hea rootslane - ja samal ajal ustav ja truu Eesti Vabariigi kodanik?" Oli selles mingi loogika? Kas seda võis sobitada ka saksa ja vene vähemusele? "Hea venelane ning noore Eesti Vabariigi truu ja ustav kodanik?"

Küsimus jäi õhku!

Aga sinnani oli palju aega. Meie jaoks algas argipäev ja see oli sageli raskem, kui me endale ette olime kujutanud. Et me oleks puudust ja nälga kannatanud, nagu vahetevahel on väidetud, see on tühi jutt. Raskused seisid selles, et Läänemaa Ühisgümnaasium oli kolmekümnendate aastate mudeli järgi üles ehitatud peaaegu sõjaväelisele korrale. Eespool olev klass oli alati ülemus. Meil rootslastel ei olnud kõrgemat klassi, olime ju esimesed. Eestikeelset teist klassi ei saanud ju aktsepteerida, ja eestikeelne esimene klass - sellega pidime varem või hiljem arved klaariks tegema. Selline oli aja vaim. Meie kohta kujunes sõimusõnaks eestipäraselt hääldatud "gümnaasiet". Nimi pärines rootsikeelsest sõnavormist 'gymnasiet', mis eesti keeles oli tundmatu.

On teada, et sellistes tülides pole võitjaid ega kaotajaid. Ilma kiitlemata võin kinnitada, et me tulime toime. Paari aastaga olime aktsepteeritud, eriti sellest peale, kui saime tuge järgmisest lennust. Olime kindlalt ja lõplikult võitnud paiga selles ilusas majas.

Aga tagasi avamispäeva 28.augustisse 1931. Avaaktuselt saadeti meid meile määratud klassiruumi. Nüüd vaatasime suuril silmil üksteisele otsa. Pidime ju järgmised viis aastat kokku hoidma. Olime tulnud Vormsilt,

SVENSKA GYMNASIET I HAPSAL - ÄN EN GÅNG

av Manfred Westerblom

Jag heter Manfred Westerblom, är uppvuxen i Birkas, talade nuckösvenska med min fader Gustav och estniska med min moder Julie. Min årgång, 1917, var den första som fick genomgå den sexåriga, svenskspråkiga folkskolan, som infördes i Nuckö 1929. Min årgång hade också den oerhörda förmånen att vara den första, som direkt efter folkskolan vann inträde vid det nyöppnade Svenska Privatgymnasiet i Hapsal. Detta hände en vacker och spännande höstdag, närmare bestämt den 28 augusti 1931.

Nu var vi alltså här - i den lilla provinsstaden Hapsal med sina 4 000 innevånare. Det var här vi under fem år framåt skulle uppfostras och formas till "Goda svenskar och lojala samt trogna medborgare i den unga republiken Estland".

Denna nobla paroll hade S.G: (den populära beteckningen på Svenska Privatgymnasiet) grundare satt som motto för läroverket, som just nu startade med en högtidlig akt i det vackra läns gymnasiets ännu vackrare respektgivande aula.

Parollen gjorde inget speciellt intryck på oss. Inneborörden av parollen började vi först fundera över året vi tog studenten. "God svensk - samt lojal och trogen medborgare i den unga republiken Estland?" Fanns det logik i detta? Kunde parollen tillämpas på de tyska och ryska minoriteterna? "God ryss - samt lojal och trogen medborgare i den unga republiken Estland?"

Frågan formligen dallrade i luften!

Men ännu var det långt dit. För oss började vardagen - och den var oftast hårdare än vi hade föreställt oss. Att vi skulle ha lidit umbäranden och svält, som det emellanåt har påståtts, är nonsens. Svårigheterna bestod i att Läänemaa Ühisgümnaasium, alltså det estniska läns gymnasiet, var uppbyggt på nästan militär disciplin, modell trettiotalet. Klassen över var alltid Chefen. Vi svenskar hade ingen svensk klass över oss, vi var ju de första. Estniska tvåan kunde inte accepteras - och estniska ettan - den måste vi förr eller senare göra upp räkningen med. Detta var i tidens anda. Skällsordet för oss svenskar blev det föraktliga "gümnaasiet", uttalat med typisk estnisk accent. Ordet bilades av det svenska "gymnasiet", en form, som inte existerar i det estniska språket.

Som bekant finns inte segrare och förlorare i sådana fejder. Utan att tillgripa överord, vågar jag dock påstå att vi uppnådde ett säkert oavgjort. Efter ett par år, speciellt sedan vi erhöill förstärkningar genom den andra årskullen,

Riguldist, Sutlepast, Noarootsist, Haapsalust ja Tallinnast. Kokku oli meid 22, viisteist poissi ja seitse tüdrukut. Kui viie aasta pärast kohustuslikule lõpupildile poseerisime, oli meid kuus poissi ja viis tüdrukut. Väljalangemine oli seega 50 %.

Kui olime üksteist küllalt jõllitanud ja igaüks endale pinginaabri leidnud, marssis klassi päeva peategelane Thorsten Svensson. Ta oli Rootsist ja temast pidi saama meie klassijuhataja. See jättis varju kõik saalis kuulnud kaunid kõned. Ta käskis meid kohe ennast magistriks kutsuda, ning ei magistriga ega tema üle maksnud nalja heita. Ta oli võrdlemisi kõhn ja uskumatult hästi riides, tal oli väga hea soeng, pumatiga võitnud juuksed ja peegelpuhtad kingad. Praegu peaksin ma teda mingiks kolmekümnendate aastate ihukaitse ratsaväehvitseriks. See tuleb tema riietusest, käitumisest ja peaaegu haiglaslikust korraarmastusest, kõva korra armastusest. Thorsten Svensson nõudis meilt palju, aga teisest küljest ta ka andis meile palju. Ma usun et ta sai aru, kuidas me pidima sõna otseses mõttes võitlema, et meid selles suures maakonnagümnaasiumis võrdväärseina tunnustataks. Ta kasvas meis enese usaldust, matkas meiega peale tunde, õpetas moodsat suusatehnikat, rääkis rootslaste sportlikest edusammudest ja jutustas ekspeditsioonist Teravmägedele, millest ta osa oli võtnud. Ta tegi meile selgeks ka jalgpalli alustõed. Magister Svensson oli absoluutselt õige klassijuhataja sellele esimesele eestirootsi gümnaasiumiklassile. Ta vormis meid - tõeliselt.

Ma olen mõelnud ja mõtlen veelgi, et mida Thorsten Svensson meist ja eestirootslastest üldse tegelikult oma sisemas arvas? Vastust ei saa me aga kunagi teada.

Nüüd aga istusime ikka veel klassiruumis ja magister pidi oma jüngritele esimesed näpunäited andma. See käis tema stiilis.

1. Täna peavad kõik kandma kooli vormimütsi.
2. Tüdrukutel peab peale selle olema koolivorm - tumesinine kleit, valge krae.
3. Välisjalanõud vahetatakse sisejalanõude vastu kohe, kui kooli tullakse.
4. Õpetajaid peab enne esimest tundi tervitama:
 - a) tüdrukud teevad erilise "õukonnaniisu";
 - b) poisid tõusevad püsti ja kummardavad viisakalt.
5. "Kirjutage endale ära SG-I tunniplaan. See on tahvilil." (Nagu me ise poleks näinud!) "Tunniplaan hakkab kehtima homme, teisipäeval, 29. augustil 1931.a.", teatas ta meile kuival ja kindlalt.
6. "Nüüd olete vabad," jätkas ta sama kuivas stiilis. "Näeme homme hommikul. Mitte unustada! Kell 8.00!"

Kell oli 10.30 esmaspäeval 28. augustil 1931. Haapsalu Rootsi Eragümnaasium oli alustanud.

Kõigepealt läksime linna, et endale vormimüts tellida. Seda tuli kanda kogu õppeaasta jooksul, nii kooliteel kui vabal ajal. Eesti igal gümnaasiumil oli oma vormimüts. SG oma oli üsna sarnane Läänemaa Ühisgümnaasiumi mütsile. Eestlastel olid eesti lipu värvid: sinine, valge ja must. Meie mütsil oli kitsas valge pael asendatud kollasega.

var vi accepterade. Vi hade definitivt och slutgiltigt erövrat vår plats i den fina byggnaden.

Men tillbaka till den 28 augusti 1931, öppningsdagen. Ifrån invigningstalen i aulan sändes vi till våra resp klassrum. Nu tittade vi storögt på varandra - vi skulle ju hålla ihop under fem år framåt i tiden. Vi hade kommit från Ormsö, från Rickul, Sutlep, Nuckö, Hapsal och Reval. Totalt var vi 22 stycken, nämligen 15 pojkar och sju flickor. När vi fem år senare, alltså varen 1936 poserar för det obligatoriska studentfotografiet är vi sex pojkar och fem flickor. Bortfallet var alltså 50%.

När vi glott färdigt på varandra och hittat var sin bänkamrat, tågade dagens huvudperson in i klassen: Thorsten Svensson. Han kom ifrån Sverige och skulle bli vår klassföreståndare. Detta överskuggade alla fina tal i aulan. "Magistern", som han genast påpekade att vi skulle kalla honom, kunde man varken skämta med eller skämta om. Han var relativt spinkig, oerhört välklädd, mycket välklippt, pomaderad och iklädd spegelblanka skor. I dag skulle jag klassa honom som kavalleriofficer vid något livregemente på 30-talet. Detta berodde på hans sätt att klä sig, hans beteendemönster och hans nästan sjukliga sinne för disciplin, hård disciplin. Thorsten Svensson fordrade mycket av oss - men å anda sidan gav han oss mycket. Jag tror att han väl förstod hur vi bokstavligen måste slåss för att bli erkända som likvärdiga i det stora läns-gymnasiet. Han byggde upp vårt självförtroende genom att utanför timplanen vandra med oss, lära oss modern skidteknik, tala om svenska idrottsliga framgångar och berätta om Spetsbergsexpeditionen han hade deltagit i. Han lärde oss fotbollens grunder. Magister Svensson var den absolut rätte klassföreståndaren för den första estlands-svenska gymnasieklassen. Han formade oss - formligen.

Jag har undrat - och jag undrar fortfarande - vad Thorsten Svensson egentligen innerst inne tänkte om oss och om oss estlandssvenskar i allmänhet? Vi lär aldrig få svar på den frågan.

Nu satt vi emellertid här i klassrummet och magistern skulle genast ge sina första anvisningar till sina lärjungar. Det gick i hans stil.

1. Fr.o.m. nu måste alla bära skolans uniformsmössa.
2. Flickorna dessutom skoluniform - mörkblå klänning, vit krae.
3. Uteskorna bytas mot inneskor, så fort man beträder skolan.
4. Lärarna hälsas före första lektionen:
 - a) flickorna genom en speciell "hovnigning",
 - b) pojkarna genom att stanna upp och bocka hövligt.
5. "Skriv av skolschemat för SG-I. Det står på svarta tavlan." (Som om vi inte skulle ha sett det!) Schemat gäller fr.o.m. i morgon, tisdagen den 29 augusti 1931", slog han torrt fast.
6. "Nu är ni lediga", fortsatte han i samma torra stil. "Vi ses i morgon. Glöm inte! Kl 08.00!"

Klockan var 10.30, måndagen den 28 augusti 1931. Svenska Privatgymnasiet i Hapsal hade startat.

Usutavasti pidi see märkima meie rootsi päritolu. Peab ilmselt ütlema, et olime oma mütsi üle alati uhked. Keegi ei tunnetanud selle kandmist suure sundusena.

Kui meilt oli peamööd võetud ja olime mütsiraha ette ära maksnud, läksime avastusretkele. See oli põnev. Haapsalus oli palju avastamist ja imetlemist väärt: lossivaremed, millest pidi saama meie tähtsaim tallermaa, Aafrika rand oma määrustepärase 50 m ujula ja hüppetorniga, mis oli rahvusvaheliste nõuete järgi ehitatud koos madala ja kõrge hoolauaga, seal oli Uus ja Vana sadam, seal oli Rannapromenaad, seal oli Vaikne Kallas ja palju, palju muud.

Nüüd augusti lõpul oli ikkagi palju suvest ja suvekülalistest järele. Saime väikese eelaimuse, kuidas see linnake meid vastu kavatses võtta. See väike linn ei petnud meid iial. Kooliaeg Haapsalus oli väga õnnelik. Kogu gümnaasiumi kestel oli meil hea ja kindel sõpruskond.

Järgmisel päeval algas vastavalt mag. Svenssoni tunniplaanile pikk-pikk sörkimine eesmärgi poole, mis oli viie aasta kaugusel ja lõputute spikrite taga. Esimene õppeaasta oli üleminekuks algkoolilt gümnaasiumitasandile. Võib öelda, et see protsess jätkus ka järgmises klassis.

Kolmandas klassis, õppeaastal 1933/34, algas tõsine gümnaasium. Tunniplaanis pakuti saksa ja ladina keelt ning matemaatika, füüsika ja keemia omandasid hoopis uued ja sügavamad mõtted. Kolmas klass oli täiesti kindlalt SG õpilastele raskeim. Meile oli Rootsist tulnud uus klassijuhataja, kelle nimi meie suureks üllatuseks oli jällegi Svensson, eesnimelt küll Harald.

Harald oli Thorsteni, ehk Svensson ühe, nagu teda nüüd kohe kutsuma hakati, täielik vastand. Svensson kaks, Harald siis, hakkas kergesti naerma ning toon tema ja meie vahel muutus vähehaaval peaaegu omamehelikuks.

Svensson üks oli püüdnud meis arendada korraarmastust ja kõvadust. Ta tõi meelsasti mitmesugustel puhkudel sisse võistlusmomendi ja õpetas, et võistluses saadud võit on väga oluline. Võit oli tähtsaim.

Harald, Svensson kaks, oli humanist. Ma ei usu, et ta ennast võistluse ja sportlike saavutustega vaevas. Talle meeldis tsiteerida rootsi luuletajaid ja kirjanikke, korraldada vaidlusõhtuid ja lugeda muinasskandinaavia saagaid, ja oma uskumatuks hämmastuseks avastas ma, et talle tõeliselt meeldis ladina keel. See oli mulle täiesti käsitamatu. Kuidas võis ladina keel meeldida?

Ma olen veendunud, et SG-l oli riigirootsi õpetajatega vedanud. Thorsten õpetas meile distsipliini, korda ja selgust ning valas meisse eneseusku ja võitlustahet. Õpetajana järgnes talle Harald, kes püüdis meist humaniste teha. Harald jäi meiega kuni kooli lõpuni. Mõlemale oleme me palju tänu võlgu.

Rootsi Gümnaasiumil ja eesti maakonnagümnaasiumil oli ühine rektor, Anton Üksti. Üksti oli selgekujuline korraarmastaja. Rootsi keelt rääkis ta suurte lünkadega, mis võisid põhjustada küllalt omapäraseid pöördeid. Peale selle oli ta veidi hajameelne ja see võis teda vahetevahel küllalt piinlikesse olukordadesse panna. Et ühte sellist juhtumit mõista, pean ma kõigepealt jutustama, milline kord oli kolmekümnendate aastate eesti gümnaasiumis, millest meil rootslastel eeskujutuli võtta.

Det första vi gjorde, var att gå ut på staden och beställa uniformsmössa. Denna måste bäras under hela skolåret - på såväl skolpasset som under fritiden. Varje läroverk i Estland hade sin egen skolmössa. S.G:s var mycket lik den som länslyceumet bar. Esternas gick i de estniska färgerna: blått, vitt och svart. På vår mössa hade man bytt ut det vita smala bandet mot ett gult dito. Detta skulle troligen markera vår svenska härkomst. Det kanske bör framhållas att vi alltid var stolta över mössan. Ingen kände det som något stort tvång att bära den.

När man tagit mått på våra huvuden och vi betalt mössan kontant i förskott, gick vi på upptäcktsfärd. Detta var spännande. I Hapsal fanns mycket att upptäcka och beundra: slottsruinen, som skulle bli vår tummelplats nr 1, Afrikastranden med 50 meters reglementerad simbassäng och ett hopptorn, byggt efter internationella föreskrifter med hög och låg trampolin, där fanns Gamla och Nya Hamnen, där fanns Strandpromenaden, där fanns Vaikne Kallas och mycket, mycket mera.

Nu i slutet på augusti fanns ännu mycket kvar av sommar och sommargäster. Vi fick en liten försmak av hur den lilla staden skulle ta emot oss. Den lilla staden svek oss aldrig. Vi hade en mycket lycklig skoltid i Hapsal. Vi hade ett gott och solitt kamratskap under hela gymnasietiden.

Nästa dag, allt efter mag Svenssons schema, började den långa, långa lunken fram emot ett mål, som låg fem år och ett oändligt antal fusklappar framåt i tiden. Det första läsåret 1931/32 eller klass I var ett omställningsår från folkskolan till gymnasienivå. Man kan gott påstå att denna process fortsatte även nästa år, alltså klass II.

I klass III, läsåret 1933/34 började allvaret i gymnasiet. Tyska och latin dök upp på undervisningsschemat. Matematik, fysik och kemi fick helt nya och djupare dimensioner. Klass III var med all säkerhet det svåraste läsåret för S.G:s elever. Vi hade fått en ny klassföreståndare ifrån Sverige, som till vår oerhörda förvåning också hette Svensson, fast Harald i förmann.

Harald var motsatsen till Thorsten, eller Svensson ett, som det genast hette. Svensson två, Harald alltså, hade lätt för att skratta och tonen mellan honom och oss elever blev så småningom nästan kamratlig.

Svensson ett hade försökt utveckla disciplinkänslan och hårdheten hos oss. Han införde gärna tävlingsmomentet i olika sammanhang och han lärde oss, att segern i tävlingsmomentet var av stor betydelse. Segern var det viktiga.

Harald, Svensson två var humanisten. Jag tror inte han brydde sig om tävlingar och idrottsliga framgångar. Harald tyckte om att citera svenska diktare och författare, ordna diskussionskvällar och läsa fornnordiska sagor, och till min oerhörda häpnad upptäckte jag, att han uppriktigt tyckte om latin, något för mig fullkomligt ofattbart. Hur kunde man tycka om latin?

Jag är övertygad om att S.G. hade tur med sina riks-svenska lärare. Thorsten lärde oss disciplin, ordning och reda samt ingöt i oss självförtroende och kampvilja. Harald som följde var pedagogen, som försökte göra humanister av oss. Harald följde oss hela skolgången ut. Bägge två har vi mycket att tacka för.

Kui õpetaja klassi tuli, pidid kõik püsti tõusma ning seisma vaikselt ja sirgelt, kuni õpetaja puldi juurde läks, oma raamatud ära pani, klassi poole pöördus ja loa andis istuda. Rootsi õpetajad ütlesid tavaliselt "Olge head, võtke istet!" Üksti tegi lihtsamalt. Ta ütles lühidalt ja otse: "Sitt!" (Istuge!).

Kord tuli ta hajameelsel kombel ühte eesti klassi, pööras ennast nende poole ja ütles lühidalt ja selgelt: "Sitt!" Klass oli enam kui hämmastunud.

Üksti oli tuntud ja tugev pedagoog. Ma usun, et talle meeldis tema Rootsi Gümnaasium, mis oli aga selgelt erakooli tunnustega ja mille lõputunnistus ei oleks andnud õigust eesti kõrgkoolidesse astumiseks. Üksti oli küllalt tark et tahta seda asja parandada. 1933/34 õppeaastal viidi seetõttu SG-s läbi väga tugev riiklik kontroll. Kontrolli tulemusel sai kool vähehaaval selle õiguse kätte. Võimalikuks sai see tänu Üksti isiklikule panusele ja mõjule.

See kontroll sai aga ka suureks komistuskiviks paljudele meie klassist. Väljalangemine oli väga suur, ja nii lõpetas SG esimene lend vormiliselt oma kolmanda klassi katastroofiga. Kui me 1934.a. sügisel jälle kohtusime, et alustada uut, neljandat klassi, olime tagasitõmbunud ja masendunud. See läks aga varsti üle. Äsja oli alustanud uus rootsi klass, mis toetas meid allpoolt, juurde oli tulnud kaks uut riigirootsi õpetajat, magister ja proua Boräng, et tähelepanuväärselt tugevadada rootsi suunda selles ilusas majas. Helga Blees asutas rootsi rahvatantsurühma, mis esines Tallinnas, Tartus ja eestirootsi aladel.

Sugugi tähtsusetud polnud meie saavutused kergejõustikus ja sõjandusspordis. Märkima peab häid tulemusi igasugustel suusavõistlustel. Meist oli saanud vägagi paksunahaline ja enesekindel seltskond!

Nii läks neljas klass ja 1935.a. sügisel tulime kokku oma viimaseks õppeaastaks, viiendaks klassiks. Ka see aasta läks kiiresti, ja siis tuli lõputseremoonia ilusaid kõnesid kuulates nukrus. Toimus see samas aulas, kus me viie aasta eest olime alustanud. Üksteise järel astusime ette, et võtta rektorilt oma lõputunnistus, teha kummardus või niks ja minna tagasi oma kohale. Kui nimekirja viimane, Zeisig oli oma tunnustuse saanud, pidas Üksti lühikese kõne, lauldi hümnit - ja kõik oligi möödas. Oli 13. juuni 1936.

(...)

Svenska Gymnasiet och det estniska läsgymnasiet hade gemensam rektor, nämligen Anton Üksti. Üksti var en utpräglad disciplinmänniska. Han talade svenska med stora brister, som kunde ge upphov till mycket egendomliga vändningar. Han var dessutom något tankspridd, och detta kunde emellanåt manövrera in honom i ganska pinsamma situationer. För att förstå ett sådant läge, måste jag först berätta hur det gick till på 30-talet i ett estnisk läroverk, vars mall vi svenskar måste följa.

När läraren kom in i klassen, måste alla resa sig och stå stilla och raka som ljus, tills läraren gått fram till pulpeten, lagt ifrån sig sina böcker, vänt sig till klassen och gett sitt tillstånd att klassen fick sätta sig. De svenska lärarna brukade säga: "Var god tag plats!" Üksti gjorde det enklare för sig. Han sade kort och gott: "Sitt!"

En gång kom han i något tankspritt tillstånd in i en estnisk klass, vände sig mot denna och sade kort och gott: "Sitt!" Den estniska klassen blev mer än konfunderad. Ordet "sitt" betyder nämligen något helt annat på estniska än på svenska!

Üksti var en erkänd och duktig pedagog i Estland. Jag tror också att han tyckte om sitt Svenska Gymnasium, som var ett läroverk av rent privat karaktär, vars tänkta avgångsbetyg icke skulle berättiga till inträde i de högre estniska läroanstalterna. Detta ville nu Üksti klokt nog rätta till. Läsåret 1933/34 underkastades därför S.G. en mycket hård statlig prövning eller kontroll. Denna kontroll resulterade så småningom i att läroverket fick denna rätt. Det var Ükstis personliga insats och hans tyngd, som möjliggjorde detta.

Denna kontroll blev emellertid också den stora stötestenen för många i vår klass. Bortfallet blev mycket stort, och på så sätt slutade klass III med en formlig katastrof för den första årskullen i S.G. När vi träffades på hösten 1934 för att påbörja det nya läsåret, klass IV, var det ett reducerat och något deppat gäng. Detta gick snart över. En ny svensk klass hade stött till längst nere, två nya rikssvenska lärare, magister och fru Boräng kom att på ett utmärkt sätt stärka den svenska linjen i det fina huset. Helga Blees grundade en svensk folkdansgrupp, som uppträdde i Reval, Dorpat och Svenskbygden.

Vi uppnådde icke obetydliga framgångar i fri- och militäridrott. Vi noterade åtskilliga framgångar vid olika skideevenemang. Ja, vi började bli ett mycket hårdhudat och självsäkert gäng!

Så gick klass IV och på hösten 1935 möttes vi för vårt sista skolår, klass V. Även det skolåret gick snabbt, och det var med vemod vi åhörde alla de fina talen vid avslutningsceremonin. Detta skedde i samma fina aula, där vi fem år tidigare hade startat. En efter en gick vi fram, tog emot vårt avgångsbetyg ur rektorns hand, bockade, resp neg och återvände till vår stol. När den sista bokstaven, Zeisig med Z, hade fått sitt betyg, höll Üksti ännu ett kort anförande, man sjöng nationalsången - och allt var över. Det var den 13 juni 1936.

(...)

Rootsi Gümnaasiumi
rahvatantsurühm
jõulupeol 18.dets. 1931.a.

*Svenska Gymnasiets
folkdanslag
på julfest den 18 dec 1931.*

Kalda tänava koolihoone,
kus elas rektor Üksti perekond.

*Skolbyggnaden på Kalda-gatan,
i vilket rektorn Üksti bodde med sin familj.*

Aastal 1939 viibis Haapsalus rootsi miljonär
Lundberg, kes toetas rahaliselt Rootsi Gümnaasiumi
ja tegi koos rektor Üksti perega ringsõidu Eestis.
Sõidukiks oli Haapsalu taksojuhi Mannovi tuliuus
"Ford". Piltidel sõidu algus ja eine Munamäel.

*Svensk miljonär Lundberg besökte Hapsal i 1939. Han
donerade pengar för Svenska Gymnasiet och gjorde en
resa rund Estland med rektorns familj. Bilen var hapsalbo
Mannoos splitternya taxi FORD. På bilderna resans start
och en smörgåsstund på Munamäe.*

Pildid Lembit Üksti fotokogust.

Ur Lembit Ükstis samling

KOOLIMÄLESTUSED

Herbert Lagman

Lasse, Lennart ja Hasse alustasid ühes klassis ja jätkasid koos nagu kolm head kambameest. Kõik kolm olid maalt ning leidsid linnaelu meeldiva ja mõnusa olevat. Lasse ja Hasse jagasid kahel esimesel aastal tuba, elades ühe tige-da ja kergesti ärrituva vanamuti valve all, kes ei vaadanud sugugi läbi sõrmede, kui nad oma koolitöödega soperdasid. Kui nad seetõttu siis koolitöid eriti raskeks pidasid, ja seda juhtus algul üsna sageli, võtsid nad lihtsalt raamatud kaenla alla ja läksid avastusretkedele metsa ja väljadele, kuna perenaine paha aimamata uskus, et need kenad poisid oma koolipingis istuvad. Pastor Rask, kes õpetas rootsi keelt ja usuõpetust, oli see, kes neile ühel sellisel luure-retkel peale sattus ja siis said nad kõik tubli peapesu. Õppeained meeldisid meie kangelastele ülimalt erinevalt. Lasse pidas kõige enam lugu füüsikast.

Ta konstrueeris aparate, mille toimimisest ainult tema aru sai, ja lõhkeainete leiutajana oli ta varsti koolis laialt tuntud. Kui ta oma katseid tegi, oli selle läheduses viibi-mine väga eluohulik. Seda, et Lasse ise neist katseist elu-salt välja tuli, tuleb pidada tõeliseks imeks, kuigi kord sattus talle ühel paukgaasi plahvatusel klaasikild kurku, nii et kaaslased, kes tema appihüüete peale ligi ruttasid, uskusid ta surmavalt haavatud olevat.

Lennarti lemmikaine oli anatoomia. Ta võis südaöösel unest äratatuna silma pilgutamata kirjeldada raudkulli sisemust (kord oli tal nimelt õnnestunud üks kätte saada ja ära lahata), ja seedimist tundis ta nagu oma viit sõrme.

Hasse huvitus millestki Lasse arvates nii vastikust kui saksa keelest. Kui ta süvenenult oma sõnaraamatu taga istus, oli targem eemale hoida, sest talle ei meeldinud, kui teda "tudeerimisel" segati.

Lauseanalüüs oli asi, mida nad kõik vastikuks pidasid. Ükski neist ei ilmutanud arusaamist peatüki "Leib ja lause-analüüs" vastu, mida pastor sageli muheledes jutlustas.

Kõik kolm said ühtmoodi hästi hakkama rootsi keelega ja viidi tingimusteta üle järgmisse klassi.

Järgmisel aastal tuli uus õppeaine keemia ja uus magis-ter, kes pärast aastatepikkusi humanitaarõpinguid sai äkki vähem meeldiva ülesande pühendada end keemia saladus-tesse. Juba esimene katse lõppes sellega, et magister lõhkus ära kaks retorti veel enne kui ta nad kapist välja sai. Piirituslamp kukkus maha ja läks katki ning veidi häbelikult läks ta uut tooma. Ta tahtis demonstreerida, et kui rauapuru ja väävlü segu kuumutada, muutub nii raud kui väävel nähtamatuks. Katse õnnestus ootamatult hästi. Magister, kellel olid paar numbrit liiga suured kingad, pörutas nimelt kinganinaga vastu alust ja segu sisaldanud uhmer kadus sulpsatades kõrvalseisnud veenõusse.

Järgmiseks üritati näidata, kuidas naatrium reageerib veega. Magister polnud ise kunagi varem sellise katse juures olnud. Ta võttis pudelist suure pidulikkusega ühe

SKOLMINNEN

av Herbert Lagman

Lasse, Lennart och Hasse hörjade i samma klass och fort-satte tillsammans som tre goda stallbröder. De kom alla tre från landet och fanna stadslivet tilltalande och angenämt. Lasse och Hasse delade de två första åren rum och stodo under uppsikt av en ilska och snarretad gumma, som ej såg genom fingrarna, när de fuskade med skolarbetet. När de därför fanna läxorna särskilt påkostande, och det hände ej så sällan den första tiden, tog de helt enkelt böckerna under armen och promenerade up på upptäcktsfärder i skog och mark, medan värdinnan, intet ont anande, trodde, att de som snälla gossar satt på sin bänk i skolan. Det var på en dylik rekognosceringstur pastor Rask, som undervisade i svenska och kristendom, en gång påträffade dem, och då fick de allt sina fiskar varma. Läroämnena tilltalade våra hjältar högst olika. Lasse tyckte mest om fysiken.

Han konstruerade apparater, vars mekanism han nog endast själv förstod, och som uppfinnare av sprängämnen blev han snart vida berömd inom skolan. När han höll på med sina experiment var det förenat med den största fara för livet att befinna sig i närheten. Att Lasse själv kom ifrån dem med livet måste betraktas som ett sannskyldigt mirakel, låt vara att han en gång vid en knallgasexplosion fick en glasskärva i halsen, så att hans kamrater, som skyndade till vid hans rop på hjälp, trodde honom dödligt sårad.

Lennarts älsklingsämne var anatomi. Han kunde utan att blinka, om han också blev väckt mitt i natten, redogöra för en sparvhöks innandömen (han hade nämligen vid ett tillfälle lyckats fånga en sådan och dissekerat den), och matsmålningsproceduren hade han på sina fem fingrar.

Hasse intresserade sig för något ur Lasses synpunkt så osympatiskt som tyska språket. Då han satt fördjupad i sitt lexikon var det säkrast att hålla sig på avstånd, ty han tyckte ej om, att man störde honom, när han "studerade".

Något som alla fann avskyvärt var satsanalysen. Det var ingen som visade förståelse för satsen "Bröd och sats-analys", som pastorn ofta småmysande predikade.

Alla tre klarade likväl svenskan och flyttades utan villkor.

Följande år kom ett nytt ämne, kemi, och dessutom en ny magister, som efter årslånga humanistiska studier plötsligt fick det mindre angenäma uppdraget att inviga oss i kemiens mysterier. Redan vid första experimentet bar det sig inte bättre än att magistern slog sönder två retortar, innan han ens fått dem ur skåpet. Spritlampan föll i golvet och krossades, och en smula generad gick han för att skaffa en ny. Han skulle visa, att om en blandning av järn-filspån och svavel upphettades, blev både järnet och svavlet osynliga. Experimentet lyckades över förväntan bra. Magistern, som hade ett par nummer för stora skor, råkade nämligen med skospetsen stöta till ställningen,

naatriumitüki ja pani selle hoolikalt veenõusse. Naatriumitükk sülgas nagu tige kass ja hakkas metsiku sisinaga vee peal ringi kargama. Magister, kes ilmselt kartis ohtlikku plahvatust, puges kähku laua alla. Kui plahvatus end oodata laskis, julges ta vähehaaval jälle välja tulla, aga hoidis end sülgavast naatriumitükist aupaklikus kauguses, kuni see lahustus vees.

Klassis oli kolm tüdrukut. Tundide ajal olid nad kaugel huviga kuulamisest, vaid pidasid omavahel elavaid diskussioone. Neid nimetati sohvadeks. Sel sõnal on muidugi oma etimoloogia. Ühel päeval, kui nad olid erakordselt valesti vastanud, seletas magister, et selline õppimisviis tundub laisavõitu (försoffande). Üks võrukael teadis seepeale rääkida, et oma õppetükke tehes lesisid nad sohval. See õppimiseks veidi ebamugav või ehk liiga mugav asend koos sellest tuleneva unemõnuga põhjustasid seda, et tasakaaluorganid kaotasid nii suuna- kui kohataju. Raamatuid loeti seetõttu tagant ettepoole, millest loomulikult tulenes väike mõttesegadus. Too võrukael avaldas oma kartust, kas tüdrukud mitte oma alusega kokku ei kasva ega "sohvastu".

Kahel tüdrukul olid õige prisked maised kestad, kolmas oli nende otsene vastand. Üks poistest kasutas selle asjaolu salakavalalt ära ja kleepis klassiuksele sildi: MÜÜA SOHVAD. ÜKS PULKSOHVA JA KAKS POLSTERDATUD.

Lennart, kes oli koerustükkidele eriti maias, tegi vane-mais klassides olles sageli väikeste poistega nalja. Ühel talvel kõneldi eriti palju poksist. Lennart seletas ühele nooremale õpilasele, et Eesti Poksiliit tegi talle ülesandeks leida koolis poisse, kes tahaks treenida. Lennarti meelest sobis see poiss, keda hüüti Vilgukiviks, väga hästi ja ta arvas, et poiss peaks iga päev tema juurde koju treenima tulema. Vilgukivi ei kahtlustanud midagi halba ja järgis üleskutset lootuses tulla kord maailmameistriks. Poiss lasti lahti riietuda ja talt võeti kõik võimalikud ja võimatud mõõdud. Lennart seletas Vilgukivile tõsiselt, et kehaehituse poolest rahuldab ta kõiki nõudeid ja nii algasid treeningud. Vilgukivi treenis kõvasti ja tegi palehigis edusamme, kuni üks kaasõpilane talle ütles, et see kõik oli vaid alatu nali.

Aastad läksid. "Sohvad" murdusid eksamite raskuse all ja nii jäid klassi alles ainult meeshinged. Noorema klassi poiste pahameeleks "laenati" vahel tüdrukuid sealt. Kord olid Lennart ja Lasse "laenanud" ühe tüdruku ja saanud ta kapi otsa upitada. Sel hetkel, kui kogu klass seisis all ja laulis "Vivant omnes virgines", astus näitelavale rektor. Lasse, kes laua peal seisis ja takti lõi, sai veidi ekstra riielda, teised pääsesid manitsusega sellest peale "rõõvimised" ära jätta.

Lihavõttevaheajal õnnestus Hassel üks öökull kinni püüda ja selle tõi ja linna puuris, mis mitte liiga suur ei olnud. Nüüd hakkasid vaidlused, kuidas lindu kasvatada ja õpetada. Lennart oleks ta kõige parema meelega lahanud ja topiseks teinud, aga Hasse keelas otsustavalt midagi sellist ette võtta. Ta oli lugenud, et öökullid on väga intelligented (miks muidu olid nad ka tarkuse sümboliks?).

och morteln innehållande blandningen försvann med ett plumsande i en strax intill stående vattenbehållare.

Nästa försök var avsett att visa, hur natrium reagerar med vatten. Magistern hade själv aldrig förut varit med om ett dylikt experiment och plockade med stor högtidlighet upp en natriumbit ur en flaska och lade den försiktigt i ett kärl med vatten. Natriumbiten spottade till som en ilsken katt och började under vilt fräsande skutta omkring på vattnet. Magistern, tydligen fruktande en allvarligare explosion, kröp kvickt ned bakom ett bord. Då explosionen lät vänta på sig vågade han sig så småningom fram igen, men höll sig i alla fall på respektfullt avstånd från den spottande natriumbiten, tills denna upplöst sig i vattnet.

Det fanns tre flickor i klassen. Dessa var långtifrån intresserade åhörare under lektionerna men förde alltid sinsemellan livliga diskussioner. De gick under benämningen "sofforna". Ordet har naturligtvis sin etymologi. En dag när de svarat ovanligt galet, förklarade magistern, att ett sådant sätt att studera verkar försoffande. En spjuver visste berätta, att de låg på soffan, när de läste sina läxor. Denna för läxläsning något obekväma eller kanske alltför bekväma ställning jämte den därav följande sömnlusten gjorde, att de statiska organen förlorade förmågan att ge besked om både riktning och befintlighet. Böckerna lästes bakifrån och fram, och därav blev naturligtvis en smula begreppsförvirring följden. Vår spjuver uttryckte sin farhåga för att flickorna så småningom skulle växa samman med sina underlag och bli "försoffade".

Två av flickorna hade rätt försvarligt tilltagna kroppsbygdor, men den tredje var raka motsatsen. En av grabbarna begagnade sig arglistigt av detta förhållande och klistrade upp en lapp på klassdörren med påskriften SOFFOR TILL SALU. EN PINNSOFFA OCH TVÅ STOPPADE.

Lennart, som i synnerhet var begiven på rackartyg, brukade i de högre klasserna ofta driva skoj med småpojkar. En vinter var boxning särskilt på tapeten. Lennart förklarade för en yngre kamrat, att han av Estniska Boxningsförbundet fått i uppdrag att taga reda på sådana inom skolan, som var villiga att träna. Han sade sig finna den yngre kamraten, "Glimmersten" kallad, mycket lämplig och tyckte, att denne borde komma hem till honom och träna varje dag. "Glimmersten" fann ingenting misstänkt däri och efterkom uppmaningen i hopp om att en gång kunna vinna världsmästerskapet. Han fick klä av sig och blev mätt på alla möjliga och omöjliga ställen. Lennart förklarade allvarligt, att "Glimmersten" i fråga om kroppsbyggnaden uppfyllde alla anspråk, och så började träningen. "Glimmersten" tränade hårt och gjorde framsteg i sitt anletessvett, tills en annan kamrat en dag upplyste honom om att alltihop var ett nedrigt skämt.

Ären gick. "Sofforna" brast under tyngden, som examina placerade på dem, och så fanns det blott manliga individer i klassen. Ibland "lånade" de flickor ur en lägre klass till stor förtret för pojkar i denna klass. En dag hade Lennart och Hasse "lånat" en flicka och fått upp

Nüüd taheti teada, kas too võiks saksa keele ära õppida. Muidugi, ütles Lasse, kui talle vaid anda enne mõningaid keemilisi aineid, mida ta selleks otstarbeks valmistada kavatses ja mis pidavat kergendama assotsiatsioonide teket.

Kõigepealt tuli öökull ristida ja sai nimeks loomulikult Strix. Teda toideti kalade ja elusate tuvidega. Eriti meeldisid talle rotid, need neelas ta tervelt alla. Tal oli ka terve hulk muid väärtusi. Muuseas suutis ta pead pöörata kaks ja pool tiiru, mis tegi Lasse arvates võimatuks tal kaela kahekorra käänata. Silmad olid tal suured kui "vene püksilukud" ja need olid alati pärani, kui nad just kinni polnud, seni kui Lasse kasvatuslikel eesmärkidel õpetas ta silmi pilgutama. Eriti imetles Lasse öökulli juures seda, et too jõi piima. Lasse kartis, et selles lööb öökull ta üle.

Strix sai väga populaarseks ning lähedalt ja kaugelt tuli rahvas teda imetlema. Kahjuks oli ta küllalt tänamatu, et seda kõike mitte hinnata, ja saksa keele õppimisest keeldus ta otsustavalt. Puuris tundis ta end üha ebamugavamalt ja viimaks tuli ta aeda nõõri otsa ankurdada. Seal kohtlesid teda halvasti väikelinnud ning vahel ründas ta neid hoogsalt. Seejuures käitus ta nii pahasti, et ajas nõõri peenarde vahele sassi. Ühel hommikul leidis Lennart öökulli maa ja taeva vahel rippumas nõõri otsas, mis oli ühe jala ümber keerdunud. Ta ei suutnud mõista, et tol ei jätkunud taipu uuesti lendu tõusta, vaid jäi lihtsalt ja lollilt rippuma. Idiootlik olend! Lennart hakkas juba kahtlema selle kõrges intelligentsis ja ühel masendushetkel ning et rahustada majaperenaist, kes oli loomakaitseeltsi liige, laskis ta linnu vabadusse. Et too seejärel hulka tuvisid tappis ja muid üleannetusi tegi, enne kui ta paremaks pidas linnast lahkuda, selles ei pidanud Lennart ennast enam vastutavaks.

Nii pääses tarkuse sümbol vabadusse pärast üldse mitte ebamugavat vangistust. Varsti pärast seda läksid ka meie kolm sõpra koolist maailma, et tarkuse apostlitena jagada teistele seda õpetatust, mis nad olid kogunud viieaastase "vangistuse" ajal kooli "lukkude ja reeglite" taga.

henne på ett skåp. Hela klassen stod nedanför och sjöng "Vivant omnes virgines", då rektorn i samma veva uppträdde på scenen. Lasse, som stod på bordet och slog takten, fick litet extra skäll, medan de andra slapp med förmaningen att hädaneför låta bli "enleveringarna".

Under påskferierna lyckades Hasse fånga en ugglan och tog den med till staden i en ej alltför rymligt tilltagen bur. Nu blev det livliga debatter om hur den skulle uppfostras och undervisas. Lennart hade helst dissekerat och stoppat upp den, men Hasse vägrade bestämt att gå med på något sådant. Han hade läst, att ugglor var mycket intelligenta (varför skulle ugglan också annars vara vishetens symbol?), och undrade nu, om den kunde lära sig tyska. Jo, det kunde den säkert, förklarade Lasse, bara den först fått några kemiska preparat, som han skulle tillaga för ändamålet och som skulle underlätta bildandet av associationsbanor.

Till att börja med blev ugglan döpt och erhöill naturligtvis namnet "Strix". Den matades med fisk och levande duvor. Råttor tyckte den särskilt om och slök dem hela. Den hade en hel mängd andra färdigheter. Bl.a. kunde den vrida huvudet två och ett halvt varv, vilket förhållande Lasse trodde skulle göra det omöjligt att vrida nacken av den. Ögonen var stora som "ryska byxlås", och de stod alltid vidöppna, när de ej var slutna, ända tills Lasse i uppfostringssyfte lärt den att blinka. Vad Lasse särskilt beundrade hos ugglan var, att den kunde dricka mjölk, och han fruktade att häri få sin överman.

"Strix" blev mycket populär, och folk kom från när och fjärran för att beundra den. Men tyvärr var den otacksam nog att ej uppskatta allt detta, och att lära sig tyska vägrade den bestämt. Den vantrivdes mer och mer i burens och måste till sist "förankras" med ett snöre i trädgården. Där blev den illa ansatt av småfåglarna och gjorde ibland häftiga utfall mot dem. Därvid bar det sig icke bättre än att den trasslade in snöret i grenarna. En morgon fann Lennart henne hängande mellan himmel och jord i snöret, som var fastgjort om dess ena ben. Han kunde ej begripa, att den ej haft förstånd att flyga upp igen utan bara helt lungt och dumt blev hängande. Idiotiska kreatur! Han började redan tvivla på dess överlägsna intelligens, och i ett anfall av missmod och för att lunga värdinnan, som var medlem i djurskyddsföreningen, skänkte han "Strix" friheten. Att den sedan dödade en mängd duvor och gjorde en hel del annat ofog, innan den fann för gott att lämna staden, ville Lennart inte ta på sitt ansvar.

Sålunda återfick vishetens symbol friheten efter en ej i allo obehaglig fångenskap. Kort därefter drog även våra tre vänner bort från skolan ut i världen för att som vishetens apostlar delge andra den lärdom de samlat under den femåriga "fångenskapen" inom skolans "lås och regler".

- A** Adolfsson, som hit vi fått
klarar 1 och 90 flott.
- B** Boräng för en skarp logik,
ger mången stackare en pik.
- C** Cigaretter, som lärarn blossar,
är ej för små snälla gossar.
- D** Damer saknas i klass fyra,
danslärarinna önskas hyra.
- E** Eesti keel on raske keel
Talar jag, så gör jag fel.
- F** Femmans pojkar dansa gärna
med nå'n liten estnisk tärna.
- G** Geometriska bevis
är för Solveig plågoris.
- H** Haapsalu, vår väna stad,
lever mest av gyttebad.
- I** Internatets matportioner
öka Gjärdmans proportioner.
- J** Jämt man fruktar för latin,
så man ville ta morfin.
- K** Karja tänav plär man gå
för att träffa flickor små.
- L** Lussebrud med ljus och bricka
var en liten Vormsö-flicka.
- M** Maja vill som ensam kvinna
karlar om sitt finger tvinna.
- N** Nedskälld blir den som behagar
bryta emot skolans lagar.
- O** Obehagligt lärarns sätt
att ge frågor titt och tätt.
- P** Prostens kristendomslektioner
lär bestå av diskussioner.
- Q** Qurre tycker kvinns är hoppor,
tämjer numer endast loppor.
- R** Röda streck å häftets blad
göra ej eleven glad.
- S** Skolsjukan den har sin risk.
Läraren är alltid frisk.
- T** Tom syns mångens huvudkopp,
när till svar han rest sig opp.
- U** Utan löfte gå på bio
är förbjudet efter nio.
- V** Varningar den late får
tvenne gånger varje år.
- X** X att lösa, så ock y
vällar fyran huvudbry.
- Y** Ynglingar i stora lag
stå hos Sedmans varje dag.
- Z** Zoologiskt fenomen
är en katt med åtta ben.
- Å** Årsexamen brukar pressa
H₂O ur mångens hjässa.
- Ä** Ärkelata gossar få
i betyget endast två.
- Ö** Överstökad är min sång,
bättre blir den nästa gång.

Analfabeten.

Ur "Vårbytning" 1937

Eelmises "Ronoris" ilmus Bo Setterlindi luuletus "Mellan frihet och förintelse". Selle luuletuse oli ta südamevaluga kirjutanud 14.jaanuaril ja talle oli tähtis, et see meieni Eestisse jõuaks. See jõudis päralt ja altas meid meie rasketel hetkedel. Kurv teade Bo Setterlindi surmast jõudis siia palju hiljem. Järgnev lugu on lahkunud poeedi mälestuseks.

I förra numret av RONOR publicerade vi Bo Setterlinds dikt "Mellan frihet och förintelse". Han hade skrivit den med ångslan den 14 januari och det var viktigt för honom att den skulle nå oss i Estland. Den kom fram i tid och hjälpte oss under den svåra tiden. För den sorgliga nyheten om Bo Setterlinds död tog det längre tid att komma fram hit. Den här artikeln är skriven till minne av poeten.

E.O.Stövlings joonistatud poeedi portree luulekogu "Blomman i snön" kaanelt
Bo Setterlings porträtt av E O Stövlings ur diktsamling "Blomman i snön"

BO SETTERLIND, POEET

Kui ma esimest korda Bo Setterlindi nägin, oli ta muinasjutuprints. Ühel Stockholmi keldriteatril oli nimelt idee: lasta tuntud luuletajaid elukutseliste näitlejate peres kaasa mängida. Näidend oli Strindbergi "Svanevit" (= Printsess Luikvalge) ja Bo Setterlind sai keeruka ja lüürlilise printsiosaga suurepäraselt hakkama; Strindberg oleks tema mõttelikult nüansseeritud tõlgitsusega rahul olnud.

Luuletaja paiskus tõesti muinasjutuprintsina rootsi kirjandusse. Aastal 1948 tuli ta välja oma esikkoguga "Månvagga" (= Kuuhäll). See oli uus ja julge, ebatavaline ja naiivne - ja väga lüürliline. Samas hakkas Bo Setterlind estraadidel ja seminaridel võitlema tõelise luule eest, mis tema arvates oli äraandjate poolt repressseeritud. Ise oli ta pikk jõuline kuld blond mees, kombekohaselt poeedivormis (pesusametis) ja pisut pikajuukseline, kandis uljast baretti ja kuninglikult laia ja pikka keepi kuldketiga. Südames kandis aga sooje uusi ja vanu mõtteid ja pilk oli enamasti taeva poole. Bo Setterlindi kuulusid haldjad, inglid ja

BO SETTERLIND, POET

Första gången jag såg Bo Setterlind var han en sagoprins. En källarteater i Stockholm hade på femtiotalet idén, att kända poeter skulle spela med i professionella teateruppställningar. Bo Setterlind gjorde bra ifrån sig i Strindbergs "Svanevit", och Strindberg skulle ha varit nöjd med hans tolkning av den komplicerade lyriska prinsrollen.

Bo Setterlinds entré i den svenska litteraturen var mycket riktigt sagoprinsens. 1948 kom han ut med diktsamlingen "Månvagga", som var annorlunda, ny, naiv och djärv. Den var också klart lyrisk. Samtidigt började skalden på seminarier och estrader kämpa för den sanna poesin, som han ansåg förrädd och glömd. Själv var han en lång kraftig gyllenblond man, som sig bör något långhårig och manchesterklädd, iförd basker och majestätiskt vid slängkappa med guldkedja, med hjärtat fullt av varma nygamla tankar och med blicken riktad mot himlen. Bo Setterlind trodde på änglar, älvor och en personlig Gud. Han blev genast rikskändis, omtalad, eftersökt, köpt och

isiklik Jumal taevas. Ta sai kohe väga tuntuks, tagaotsituks ja tähelepanu, tema töid osteti ja loeti. Kuulus poeedi kodu Strängnäs, sama toomkiriku varjus, kust Olaus Petri Rootsile reformatsiooni läkitas, majas, mis osaliselt paiknes keskajas, oli ühetoaline imetegu, keerukate puutreppide ja nurkadega. Kaugelt paistis luuletaja tsunftisilt uksele, kirjaga "BO SETTERLIND, POEET" ja kutsesümboliga: noorkuu. Elasin ise noore kirjandusõpetajana just selles toas; Bo Setterlind oli siis perega villasse kolinud; minu kohustustesse kuulus turistide sisselaskmine, laest rippuvate inglite hooldamine ja õhtuse küünla süütamine aknal kireva klaasmosaiigi taga.

Bo Setterlindi elu ja olu oli POEESIA. See oli tema käes hellatundeline segu keskaja idealidest ja moodsast, pealtnäha ülilihtsast keelest. Õnatundelisus ja unelmad, lapselik maailmavaade, elutunnetus, rahulikkus, sensualism ja vaimsus kuulusid kokku. Rootsi lüürika keeraski viiekskümmendatel aastatel romantikasse. Bo Setterlind reisis Rootsisis ringi ja luges luuletusi ette, deklamatoorselt ja südamest, tihti ka peast.

Kuukskümmendatel ja seitsmekümmendatel aastatel pidi võitlema üheõigusluse ja maoismi eest. Lüürika pidi tegelema argipäevaste ja sotsiaalsete probleemidega. Kuninglik Õuepoeet Bo Setterlind läks aga oma teed oma südamlikkude ja mõtlikkude luuletustega ja oli uskumatult populaarne. Tema keel on suupärane aga ka lüüriline; sisu väljendab rõõmu elus ja rahu igaviku palge ees. Hiljem ei pannud ta pahaks tellimusi levimusika jaoks; laul "Du är den ende" (Sina oled ainus) Laurindo Almeida viisile on näide sellest, kuidas Setterlindi tekste lauldi ja lauldakse peaaegu iga päev.

Bo Setterlind kõneles nagu otse oma lugejatele. Need, kes teda kohtasid, rääkisid sõbralikust tähelepanust ja heast naerutusest. Et tal huumorimeelt oli ei teinud asja halvemaks.

Üks näide: Bo Setterlindi kõige rohkem tsiteeritud ja rüüritud luuletus, usust, rahust ja lõplikust harmooniast:

*Kõndis laulev talumees põllumullal,
kandis seemnekorvi käes
ja laulu vahele pildus ta
elu alguseks ja elu lõpuks
uut saaki, uusi teri.
Ta kõndis päikesetõusust päikesetõusuni.
Oli viimase päeva hommik.
Mina olin nagu jänesepeog ta teel.
Kui väga ma kartsin ta ilusat laulu!
Siis võttis ta ja pani mu korvi
ja kui ma magama jäin, kõndis ta edasi.
Arvan et surm on niimoodi.*

Halliki Mälk
Aprillis aastal 1991

läst. Det berömda diktarhemmet i Strängnäs var en spännande etta med invecklade trappor och prång - huset hade anor från medeltiden och låg i skuggan av den domkyrka varifrån Olaus Petri på sin tid startade reformationen. Det passade bra. På långt håll syntes skaldens skräskylt med texten "BO SETTERLIND, POET" och yrkessymbolen: en månskära. Skjälvs bodde jag som ung svensklärare i detta rum - Bo Setterlind hade just flyttat till villa med familj - och till mina hyresgästpliktigheter hörde att släppa in turister, respektera änglarna som hängde i taket och att på kvällarna ha levande ljus tänt bakom en färggrann mosaik i fönstret.

Bo Setterlind ägnade sig åt POESIN. Han gjorde det i en ömsint blandning av medeltida tankar och modernt, ofta ytterst enkelt språk. Det var drömmar och ömhet, naiva blickar på världen och harmoni, livskänsla, sensualism och andlighet. Den svenska lyriken svängde på femtiotalet mycket riktigt in på romantikens vägar, och Bo Setterlind reste runt i hela landet och läste dikter med deklamatorisk inlevelse.

På sextio- och sjuttioalet gällde det att kämpa för jämlikhet och maoism. Lyriken skulle handla om vardag och sociala problem. Hovpoeten Bo Setterlind gick sin egen väg med sina hjärtevarma, till synes enkla men nog så tankfulla dikter och var orimligt populär. Språket är lättläst men ändå lyriskt; innehållet uttrycker glädje inför livet och lugn inför evigheten. Senare drog han sig inte för att skriva schlagertexter; exemplet "Du är den ende" till Laurindo Almeidas melodi, sjöngs och sjunges så gott som var dag i olika sammanhang.

Bo Setterlind kunde tala direkt till sina läsare. De som träffat honom talar om lyhördhet och ett gott leende. Att han hade humor gjorde inte saken sämre.

Ett exempel: Bo Setterlinds mest citerade och avtryckta dikt, om tro, trygghet och fullbordan:

*Det gick en gammal odalman
och sjöng på åkerjorden.
Han bar en frökorg i sin hand
och strödde mellan orden
för livets början och livets slut
sin nya fröskörd ut.
Han gick från soluppgång till soluppgång.
Det var den sista dagens morgon.
Jag stod som harens unge när han kom.
Hur ångestfull jag var inför hans vackra sång!
Då tog han mig och satte mig i korgen,
och när jag somnat, började han gå.
Döden tänkte jag mig så.*

Halliki Mälk
April 1991

AASTAKOOSOLEK

Eestirootslaste Kultuuri Seltsi aastakoosolek toimus 2.märtsil Haapsalus. Pidulikum, kui eelmised, sest peeti see Wiedemanni-kooli aulas, kus 60 aastat tagasi alustas Haapsalu Rootsi Gümnaasium. Pidulikkust andis ka Haapsalu Meeskoor, kes tervituseks laulis mitu rootsikeelset laulu.

Ain Sarv andis üle vaate seltsi tegevusest. Seltsil on 598 liiget, kes tegutsevad Ruhnu, Saaremaa, Hiiumaa, Vormsi, Haapsalu, Noarootsi, Vihterpalu, Tallinna, Tartu ja Virumaa piirkondades. Välisliikmeid on 42 (Rootsist, Soomest, Saksamaalt, Ungarist, Ukrainast ja Venemaalt) ja kollektiivliikmeid 9. Kõigis piirkondades on aidatud korraldada rootsi keele kursusi. Korrastatud ja taastatud on olulisi ehitusi ja mälestusmärke (Noarootsi kirik, Vormsi kirik ja kalmistu, Vabadussõja mälestussammas Noarootsis, Rooslepa kabelivaremed ja kalmistu) ning rajatud ka uusi (Mats Ekmani kivi Rooslepas, mälestustahvliid Vormsi kirikus, Stiernhielmi kivi Vasula). Algatatud on Noarootsi kultuurikeskuse projekt, millest gümnaasium alustas 1990.a. sügisel, raamatukogu juba otsapidi tegutseb, arhiivi ja muuseumi loomine on käsil, restaureeritakse Pürksi mõisa. Taastatud on Rootsi-Mihkli kogudus Tallinnas, korraldatakse rootsikeelseid jumalateenistusi Sutlepa kabelis. Selts annab pidevalt välja ajalehte "RONOR". Aktiivselt tegutseb naiskäsitöö toimikond, kes on korraldanud ka käsitöökursusi. Korraldatud on suürütusi - Noarootsi ja Vormsi päevad, Stiernhielmi päev. Kõigis neis töödes on kaasa aidanud eestirootslased Rootsist, riigirootslased ja soomerootslased. On loodud hea koostöö eelkõige ühingutega Svenska Odlingens Vänner ja Svenska Odlingens Nya Generation ning Vormsi kiriku fondiga, samuti ühingu Sverigekontakt ja Rootsi Instituudiga. Soomes on peamiseks koostööpartneriteks Svenska Folkskolans Vänner, ühing Estlandsvännerna ja Soome Haridusministeerium. Välisabi korras on saadud kirikute ja kabelite sisustust, raamatuid, õppevahendeid, tööriistu ja töövahendeid, alalisi ja ajutisi lektoreid koolidele ja kursustele ning head nõu ja praktilist abi. Eestist on suuremad abistajad olnud Lääne Maakonnaavalitsus, Noarootsi ja Vormsi vallavalitsused, Noarootsi kolhoos, EELK Konsistoorium, Tartu Ülikool, Eesti Kultuurifond ja paljud teised ettevõtted ja asutused.

Ella Sirel lugese ette revisjonitoimikonna aruande. Siis võeti elavalt sõna. Arutati läbi senise töö nõrgad kohad ja räägiti sellest, mida on edaspidi vaja teha. Kõige kriitilisem oli senine aseesimees Maido Limbak. Tema arvates pole selts eestirootslaste jaoks midagi ära teinud. Enamik sõnavõtjaid oli siiski optimistlikumalt häälestatud. Viive Kari juhtis tähelepanu sellele, et kiiresti ja palju rohkem on tarvis lindistada ja üles kirjutada mälestusi.

Vaheajal oli palju tegemist kohvilauas ja loteriilaua taga. Nii selle kui teise oli korraldanud käsitöötoimikond Agneta Tominga ja Eha Timmermani eestvedamisel.

ÅRSMÖTE

Samfundets årsmöte hölls den 2 mars i Hapsal, under mera högtidliga former än vid tidigare tillfällen. Denna gång ordnades mötet i Wiedemann-skolans aula där Svenska Gymnasium i Hapsal för 60 år sedan invigdes. Till den högtidliga stämningen bidrog också Hapsals manskör som hälsade deltagarna med svenskspråkiga sånger.

Ain Sarv redogjorde för Samfundets verksamhet. Samfundet har nu 598 medlemmar som är verksamma i följande regioner: Runö, Ösel, Dagö, Ormsö, Hapsal, Nuckö, Vippal, Tallinn, Tartu och Virland. Antalet utlandsmedlemmar är 42 (i Sverige, Finland, Tyskland, Ukraina, Ungern och Ryssland) och dessutom har Samfundet 9 kollektivmedlemmar. På Samfundets initiativ har ett antal viktiga byggnader och monument (Nuckö kyrka, Ormsö kyrka och kyrkogård, Frihetskrigets monument i Nuckö, Rosleps kapellruin och kyrkogård) iordningställt och återställt. Dessutom har samfundet tagit initiativet till att flera nya minnesmärken har rest (Mats Ekman's minnessten i Roslep, minnestavlorna i Ormsö kyrka, Stiernhielms minnessten i Vasula). På Samfundets initiativ har också de första stegen tagits för skapande av Nuckö kulturcentrum: gymnasiet har redan påbörjat sitt arbete, också biblioteket fungerar (tills vidare dock endast delvis), arbetet för skapande av ett arkiv och museum har kommit i gång och Birkas herrgård håller på att restaureras. Vidare har svenska S:t Mikael's församling i Tallinn återupprättats och svenskspråkiga gudstjänster hålls i Sutleps kapell. Samfundet ger dessutom reguljärt ut tidningen RONOR. Särskilt aktiv har utskottet för kvinnlig slöjd varit. De har också ordnat kurser i handarbete. Samfundet har genomfört riktigt stora evenemang (Nucködagar och Ormsödagar, Stiernhielms dag). I allt detta har estlandssvenskar bosatta i Sverige, rikssvenskar och finlandssvenskar medverkat. Ett givande samarbete har uppnåtts med framförallt föreningarna Svenska Odlingens Vänner och Svenska Odlingens Nya Generation samt Ormsö Kyrkofond, likaså med Riksföreningen Sverigekontakt och Svenska Institutet. De viktigaste samarbetspartnerna i Finland är Svenska Folkskolans Vänner, föreningen Estlandsvännerna och Finlands Undervisningsministeriet. Från utlandet har vi fått inredning för kyrkor och kapell, böcker, studiemedel, verktyg och arbetsredskap, permanenta och tillfälliga lektorer för skolor och kurser samt god rådgivning och praktisk hjälp. Här i Estland har mest hjälp kommit från Viks landskapsstyrelse, kommunstyrelserna på Nuckö och Ormsö, Nuckö kolchos, Estlands Evangelisk-Lutherska Kyrkas Konsistorium, Tartu Universitet, Estlands Kulturfond men också från andra företag och institutioner.

Ella Sirel presenterade revisionsutskottets redogörelse. Därefter bröt ut en livlig debatt. Man diskuterade hittillsvarande svagheter i Samfundets arbete och om det som måste göras i framtiden. Mest kritisk av alla var Samfundets viceordförande Maido Limbak. Enligt hans mening har

Pärast vaheaega arutati kavandatud muudatusi seltsi põhikirjas. Mitmekesiseid arvamusi oli liikmemaksu osas. Lõpuks jäädi seisukohale, et seltsil on nüüdsest liikmemaks, mille suuruse otsustab aastakoosolek. Teine oluline muudatus tehti seoses aseesimehe valimisega. Otsustati, et omapoolse kandidaadi aseesimehe kohale esitab iga esimehe kohale kandideerija ja aastakoosolek valib esimehe koos aseesimehega. Kolmas vaidlusi tekitanud punkt oli seltsist väljaheitmine. Seda punkti põhikirja sisse ei võetud.

Seejärel said tervituseks sõna külalised. SVENSKA ODLINGENS VÄNNERi aseesimees Elin Ahlberg rääkis südamlikult, kui palju on meie seltsi tegevus tähendanud Rootsis elavaile hõimukaaslastele ja kui tähtis on, et nad jälle saavad oma kodupaigus käia, neid oma lastele näidata ja siinseid inimesi jõudumööda aidata. Kingitusena SOV poolt andis ta üle nende värskeima raamatu "En bok om Estlands svenskar. 3 B" koos lintidele loetud murdetekstidega. Elin Ahlberg andis ka edasi Stockholmi piiskopi Henrik Svenungssoni tervitused, õnnitles soojalt meie seltsi auliiget Maria Murmani tema saabuva juubeli puhul ja andis edasi tervitused Vormsi ja Rootsi-Mihkli kogudustele.

Jörgen Hedman rääkis sellest kuidas on 1994.a. kavas tähistada 50 aasta möödumist eestirootslaste lahkumisest. Kavandatakse suurt ühist paadiretket üle Läänemere. Oluline on välja anda raamatud eestirootslaste saatusest pärast sõda nii siin- kui sealpool merd. Selles on Eestirootslaste Kultuuri Seltsil täita oma tähtis osa.

Ühingu SVERIGEKONTAKT peasekretär Lennart Limberg kõneles suurest rõõmust, mida nad on tundnud Eestirootslaste Kultuuri Seltsi loomisest ja koostööst sellega ning andis üle kohvritäie raamatuid Noarootsi jaoks. Ta rääkis ka Eestis töötavatele rootsi keele õpetajatele kavandatavast seminarist Noarootsis selle aasta sügisel.

SVENSKA ODLINGENS NYA GENERATIONi poolt tervitas Margit Norlin ja kinkis seltsile nende välja antud eestirootsi luuleantoloogia "Speglar i minnenas hus".

FORSELIUSE SELTSi tervituse ja kingituse andis edasi Madis Linnamägi. Loeti ette ka seltsi välisliikme Bruno Hasselblati tervituslähitus.

Järgnesid valimised. Piirkondade poolt oli vanematekogusse lähetatud 19 liiget: **Astrid Feodorov** (Noarootsi), **Juta Fialka** (Tallinn - Vormsi), **Leo Filippov** (Saaremaa), **Evi Juhkam** (Tallinn - Harju-Madise), **Lennart Jürgenson** (Naissaare), **Ülo Kalm** (Noarootsi), **Viive Kari** (Haapsalu), **Sven Kuinberg** (Riguldi), **Toomas Lilienberg** (Tallinn - Harju-Madise), **Marve Lilleleht** (Tartu), **Heiki Neelukse** (Virumaa), **Heinrich Paalvelt** (Tallinn - Noarootsi), **Marika Reintam** (Ruhnu), **Svea Saarlo** (Tallinn - Naissaare), **Urmass Selirand** (Hiiumaa), **Elna Siimberg** (Viharterpalu), **Kai Tennisberg** (Haapsalu), **Agneta Tomingas** (Haapsalu - Vormsi) ja **Ants Varblane** (Vormsi).

Aastakoosolek valis vanematekogusse täiendavalt kümme liiget: **Jaana Laidmets**, **Maido Limbak**, **Mart Niklus**, **Irma Rumberg**, **Ervin-Johan Sedman**, **Ivi Tamm**, **Evald Tellas**, **Arne Tennisberg**, **Eha Timmerman** ja **Toivo Tomingas**.

Samfundet inte uträttat någonting alls för estlandssvenskarna. Majoriteten av talarna var dock mera optimistiska. Viive Kari påpekade behovet om att snabbare och i betydligt större omfattning göra bandinspelningar och uppteckna minnen.

Under pausen gick det livligt till både vid kaffebordet och lotteridisken. Dessa hade organiserats av slöjdttskottet med Agneta Tomingas och Eha Timmerman i spetsen.

Efter pausen diskuterades planerade förändringar i Samfundets stadgar. Meningarna gick isär om medlemsavgiften. Till slut enades man om att i fortsättningen har Samfundet en medlemsavgift vars storlek avgörs av årsmötet. En annan väsentlig förändring gjordes i samband med val av viceordförande. Det beslutades att var och en som kandiderar till ordförande även skall föreslå en egen kandidat till viceordförandeposten. Den tredje punkten som väckte en del debatter var utslutning ur Samfundet. Denna punkt inkluderades inte i stadgarna.

Därefter fick gäster tala och att framföra hälsningar. Viceordföranden för SVENSKA ODLINGENS VÄNNER Elin Ahlberg berättade med värme hur mycket vårt Samfunds verksamhet har betytt för våra fränder som bor i Sverige, och hur viktigt det var att de åter får besöka sina hemtrakter, visa dem för sina barn och efter förmåga hjälpa människor här. Som en gåva från SOV överlämnade hon deras färskaste bok "En bok om Estlands svenskar. 3 B" tillsammans med dialekttexter inspelade på band. Elin Ahlberg framförde också hälsningar från Stockholms biskop Henrik Svenungsson, gratulerade Samfundets hedersmedlem Maria Murman inför hennes förestående jubileum och framförde hälsningar till Ormsö och S:t Mikael's församlingar.

Jörgen Hedman berättade att man år 1994 tänker uppmärksamma 50-årsdagen av estlandssvenskarnas uppbrott. Man planerar en gemensam stor båtfärd över Östersjön. Det är viktigt att ge ut böcker om estlandssvenskarnas öden på båda sidorna Östersjön. Här har Samfundet för Estlandssvensk Kultur en viktig roll att spela.

Generalsekreteraren för RIKSFÖRENINGEN SVERIGEKONTAKT Lennart Limberg talade om den stora glädje som de känt över grundandet av Samfundet för Estlandssvensk Kultur. Han överlämnade ett stort antal böcker till Nuckö. Han talade också om planer på att i Nuckö till hösten genomföra ett seminarium för de i Estland verksamma svensklärarna.

På SVENSKA ODLINGENS NYA GENERATIONs vägnar hälsade Margit Norlin och skänkte den estlandssvenska diktantologin "Speglar i minnenas hus" till Samfundet.

En hälsning från FORSELI SÄLLSKAP framfördes och en gåva överlämnades av Madis Linnamägi. Man läste upp också en hälsning från Samfundets utlandsmedlem Bruno Hasselblatt.

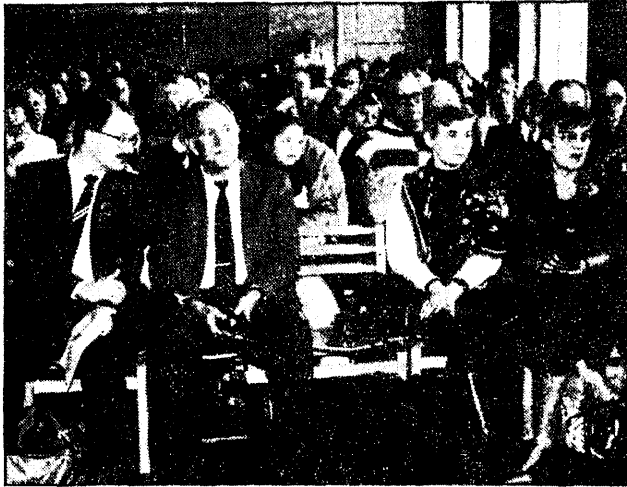
Därefter förrättades val. Från regionerna hade 19 medlemmar delegerats till de äldstes råd: **Astrid Feodorov** (Nuckö), **Juta Fialka** (Tallinn - Ormsö), **Leo Filippov**

Seltsi esimeheks valiti Ain Sarv, aseesimeheks Elna Siimberg.

Revisjonitoimkonda valiti Erich Antsve, Elvi Benno, Liljan Brafeld, Ella Sirel, Harry Timusk ja Elvi Vernomasing.

Aastakoosolek otsustas et 1991.a. liikmemaksu ei võeta. Seega peab seltsi iga liige ise otsustama oma vabatahtliku toetuse seltsile.

23.märtsil oli koos uus vanematekogu. Vanematekogu oldermanideks valiti Ervin-Johan Sedman ja Toivo Tomingas. Vanematekogu kinnitas uue juhatuse, kuhu lisaks Ain Sarvele ja Elna Siimbergile kuuluvad Kai Tennisberg (sekretär), Anu Mätlik (laekur), Einart Seeman (varahoidja), Ants Varblane ja Ülo Kalm.

*Külalised esireas (vasakult) • Våra gæster (fr.v.):
Jörgen Hedman, Lennart Limberg, Margit Norlin,
Elin Ahlberg.*

Järgmine põlvkond • Nästa generation

Foto: Arvo Tarmula

(Ösel), Evi Juhkam (Tallinn - S:t Mathias), Lennart Jürgenson (Nargö), Ülo Kalm (Nuckö), Viive Kari (Hapsal), Sven Kuinberg (Rickul), Toomas Lilienberg (Tallinn - S:t Mathias), Marve Lilleleht (Tartu), Heiki Neelukse (Virland), Heinrich Paalvelt (Tallinn - Nuckö), Marika Reintam (Runö), Svea Saarlo (Tallinn - Nargö), Urmas Selirand (Dagö), Elna Siimberg (Vippal), Kai Tennisberg (Hapsal), Agneta Tomingas (Hapsal - Ormsö) och Ants Varblane (Ormsö).

Årsmötet valde ytterligare tio medlemmar i de äldstes råd: Jaan Laidmets, Maido Limbak, Mart Niklus, Irma Rumberg, Ervin-Johan Sedman, Ivi Tamm, Evald Tellas, Arne Tennisberg, Eha Timmerman och Toivo Tomingas.

Till ordförande valdes Ain Sarv, till viceordförande Elna Siimberg.

Till revisionsutskottet valdes Erich Antsve, Elvi Benno, Liljan Brafeld, Ella Sirel, Harry Timusk och Elvi Vernomasing.

Årsmötet beslutade att ingen medlemsavgift skall tas ut under 1991. Därmed får varje medlem själv avgöra storleken av sitt frivilliga stöd till Samfundet.

Den 23. mars sammanträdde det nuvalda de äldstes råd. Till rådets äldermän valdes Ervin-Johan Sedman och Toivo Tomingas. De äldstes råd tillstyrkte det nya arbetsutskottet, i vilket förutom Ain Sarv och Elna Siimberg ingår Kai Tennisberg (sekreterare), Anu Mätlik (kassör), Einart Seeman (egendomsförvaltare), Ants Varblane och Ülo Kalm.

ÖNNESOOVID LYCKÖNSKNINGAR

Maret Sütt 4. mail 50
Leida Berol 2. juunil 60
Rein Lemberg 6. juunil 50
Liljan Brafeld 13. juunil 50
Elmar Vesker 14. juunil 50
Silvia Juhansoo 16. juunil 50
Silvi-Astrid Mickelin 7. juulil 55
Aet Maasik 8. juulil 50

9. märts oli Vormsil päikeseline ja pidulik. Oli MARIA sünnipäev. Inimesed tulid ja ütlesid häid ja ilusaid sõnu, aga sõnadesse ei mahtunud kõik see, mis oli hinges. Tunne oli väga kodune. Veel kodusemaks läks, kui sööma istuti. Ja siis hakati laulma. Mida Maria nii armastab ja mis ta üle ilma kuulsaks on teinud. Sel päeval ei pidanud Maria üksi laulma. Nüüd laulis saarerahvas kaasa. See oli Vormsi oma pidu oma Mariale ja oma Mariaga. Oli ilus päev.

Den 9 mars var en solig festdag på Ormsö. Det var MARIAS födelsedag. Folk kom och framförde sina vackra lyckönskningar till henne. Men i orden kunde inte rymmas allt det som fanns i själen. Stämningen var hemtrevlig. Och ännu trävligare blev det när vi satte oss till bords. Så började vi sjunga, vilket Maria tycker mest om och vilket också gjort henne så berömd. På den här festen behövde Maria inte sjunga ensam, därför att alla ormsöbor sjöng med henne. Det var Ormsös fest för sin Maria och tillsammans med sin Maria. Det var en vacker dag.

KROONIKA

■ 31. märtsil oli Sutlepa kabelis Ülestõusmispühade jumalateenistus. Õpetajad olid Juta Siirak Harju-Madiselt ja Harry Walsberg Espoost. Konfirmeeriti esimesed 11 leerilast. Pühademuusika eest kandsid hoolt Siiri Ronimois ja Kadri Ploompuu.

■ Aprilli alguses käis ühingu Estlandsvännerna juhatus Noarootsis. Külalised tutvusid rootsi keele õpetamisega koolis. On ju nendelt pärit suur osa õppematerjale ja muud abi Virve Kuulale. Kavandati edaspidist koostööd kooli, seltsi ja Estlandsvännerite vahel.

■ 5. aprillil oli Noarootsis kõne all muuseumi edasine töö. Otsustati 15.mail kokku kutsuda asjatundjad, et moodustada muuseuminõukogu.

■ 13-14. aprillil olid Haapsalus Göran Petterson ja Riina Noodapera-Skoglund. Koos Vormsi inimestega kavandati Djurö ja Vormsi koguduste ning Möja ja Vormsi koolide ühistööd.

■ 18-21. aprillil oli Tallinna Rootsi-Mihkli kogudusel külas Stockholmi S:t Mikaeli koguduse esindajad. Kirikuõpetaja Marianne Sautermeister pidas koos Juta Siirakuga pühapäeval 21. aprillil Sutlepa kabelis jumalateenistuse.

KRÖNIKA

■ Den 31 mars hölls i Sutleps kapell en påskgudstjänst. Den förrättades av kyrkoherdarna Juta Siirak från S:t Mathias och Harry Walsberg från Esbo. De första 11 konfirmanderna konfirmerades. För helgmusiken svarade Siiri Ronimois och Kadri Ploompuu.

■ I början av april besökte Nuckö av styrelsen för föreningen Estlandsvännerna. Gästerna bekantade sig med undervisningen i svenska i Nuckö skolan. Föreningen har bistått lärarinnan Virve Kuula med en stor del av läromedlen samt givit annan hjälp. Man diskuterade det fortsatta arbetet mellan skolan, samfundet och Estlandsvännerna.

■ Den 5 april diskuterades museets fortsatta arbete på Nuckö. Man beslöt att den 15 maj sammankalla experter, för att bilda en styrelse eller råd för museet.

■ Den 13-14 april var Riina Noodapera-Skoglund och Göran Petterson på besök i Hapsal. Man planerade tillsammans med representanterna för Ormsö samarbetet mellan Djurö och Ormsö församlingar samt mellan skolorna på Möja och Ormsö.

■ Den 18-21 april hadde S:t Mikael's svenska församling i Tallinn besök av S:t Mikael's församling i Stockholm. Söndagen den 21 april höll kyrkoherden Marianne Sautermeister tillsammans med Juta Siirak en gudstjänst i Sutleps kapell.

Armas Luige

◇ 08.07.1910

† 19.04.1991

Eestirootslaste Kultuuri Selts
mälestab oma liiget,
Eesti tuletornide head hoidjat
ja avaldab kaastunnet omastele.

Samfundet för Estlandssvensk Kultur
bevarar i minnet sin medlem,
de estniska fyrornens gode väktare
och uttrycker sin medkänsla till hans anhöriga.

Toimetuse palub vabandust, kui mõni tellija pole oma ajalehte postiga saanud. Palume meile ajalehe aadressil asjast teatada.

Redaktionen beklagar om någon prenumerant ännu inte fått sin tidning. Skriv gärna och meddela oss om saken.

Eestirootslaste Kultuuri Selts Samfundet för Estlandssvensk Kultur

Box 85, 203170 Haapsalu, EESTI/ESTLAND
Fax (+7 0142) 60 12 47, Telex 173134 ESTO SU

Annetused rublades:

arve nr.161101 / 606
Lääne-Eesti Pangas

Gävor i rubler:

konto 161101 / 606
i Västra Estlands Bank

Annetused välisvaluutas:

arve nr. 178 099 791
Svenska Handelsbanken

Gävor i utländsk valuta:

konto 178 099 791
i Svenska Handelsbanken

Ajaleht RONOR Tidning

Väljaandja: Eestirootslaste Kultuuri Selts
Utgivare: Samfundet för Estlandssvensk Kultur

Toimetuse aadress: Lomonosovi 34-19
Redaktionens aadress: 200001 Tallinn
EESTI/ESTLAND
telefon (+7 014 2) 42 61 63

Toimetaja Ain Sarv
Redaktör

Tõlkijad Mare Luts ja Enno Turmen
Översättare

Annetused • Gävor

Seltsile • för Samfund:

Hilda Elenbo	80 SEK
I. Koinberg	100 SEK
Gretel Manninen	200 SEK
Harry Norrman	80 SEK
Ingvar Schönberg	300 SEK
John Lindström	100 SEK
Edvin Lagman	80 SEK
Elin Ahlberg	80 SEK
Bo & Elisabeth Utas	380 SEK
Lainy Grönman	30 SEK
Harald Westerman	100 SEK
Anonüümselt	100 RBL

Raamatuid, ajalehti, ajakirju • Böcker, tidningar, tidskrifter:

Svenska Odlingens Vänner
Svenska Odlingens Nya Generation
Riksföreningen Sverigekontakt
Estlandsvännerna

AITÄH! TACK!

TELLIMINE EESTIS:

Aastakäik 1991 maksab 12 rubla, üksiknumber 2 rubla
Tellimised saata rahakaardiga aadressil
Postkast 85, 203170 Haapsalu
Rahakaardil peab olema tellija täpne postiaadress,
märkus "RONOR" ja aastakäigu või üksiknumbri number.

PRENUMERATION I SVERIGE:

Årgång 1991 kostar 120 SEK, lösnummer 20 SEK
Adress: RONOR, c/o Svenska Odlingens Vänner
Vikingagatan 25 1/2 tr ned, 11342 Stockholm
Konto: Postgiro 745405-1

PRENUMERATION I FINLAND:

Årgång 1991 kostar 90 FIM, lösnummer 15 FIM
Adress: RONOR, c/o Svenska Folkskolans Vänner
PB 198, 00121 Helsingfors
Konto: 10066788 i Postbanken, Helsingfors

A.T. 04. 91. 909 1200